

ERDÉLYI GAZDA

AZ ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYLET HIVATALOS KÖZLÖNYE.

Megjelenik minden hó 15-én két iven
és az egyleti tagoknak ingyen küldetik meg.
Nem tagok egész évre 2 trttal fizethet-
nek elő

Szerkesztőség és kiadóhivatal: az „Erdélyi
Gazdasági Egylet” titkári hivatalában (Kolozs-
vár, Belközép-u. 11. sz.) hová a lapot illető
minden küldemények intézendők.

Hirdetések a legjutányosabb áron vétetnek fel.

EGYESÜLETI ÉLET.

Királyi kitüntetés.

Egyletünk elnökét: *Cs. Szabó József* szászfenesi nagy-
birtokost, Ő Felsége — gazdasági ügyünk érdekében hosszú
éveken át kifejtett kiváló munkásságáért *Fr. Ferencz József*
rend középkeresztjével tüntette ki. Örömmel gratulálunk e ma-
gas kitüntetéshez, melyhez csatlakozik hazarészünk gazdakö-
zönségének őszinte elismerése is.

* * *

Az „Erdélyi Gazdasági Egylet” egy hónapja.

(1896. május.)

A budapesti állatkiállítások négy első és legfontosabb
osztálya már befejeztetvén, előttünk állanak az eredmények, az elért
sikerek, mikről — eltekintve a napi sajtóban ismertetett részletek-
től — az »Erdélyi Gazda« is bőven közöl reflexiókat. Épen ezért
e helyen és e tárgygyal kapcsolatban csupán annak konstatálására
szoritkozunk, hogy hazarészünknek e kiállításokon való szereplése,
részvétele — dacára egyletünk többszörös buzdító és segítő ak-
cióinak — nem volt oly arányu, mint azt várni lehetett volna.
Hogy e csekély részvétnék mi lehetett oka, azt meghatározni nem
könnyű. A távolság; a nagyon is mérsékeltén adott vasúti szállítási
kedvezmények (megtörtént és igazolható eset, hogy Kolozsvárt fel-
adott 12 darab szarvasmarha felszállítása 7 forinttal került volna

többe, ha a kedvezményes §. után és nem waggon szerint számítatja díjait a kiállító!); a tájékoztatlanság és bizonytalanság (csak az utolsó hetekben tudta meg pl. a közönség, hogy milyen áru lesz fenn a takarmány, addig olyan híresztelések keringtek, hogy egy lónak 3 forintba kerül a napi kosztja). Ezen körülményeknek tulajdonítható egyrészt, hogy egyletünk törekvése - mely az erdélyrészi állattenyésztés megfelelő arányu bemutatását célozta — nem arathatott teljes sikert.

A tenyészszarvasmarha kiállításon — Dr. Szentkirályi Ákos kezdeményezése és általa eszközölt bevásárlás után — bemutatott az egylet saját költségén 12 drb. havasi tájfajta tehenet.

E hónapban küldte fel az elnökség a Földművelésügyi Miniszterhez az egylet múlt évi működéséről szóló jelentését.

Felterjesztetett a heremagtisztító-raktár működéséről szóló jelentés és kimutatás is.

Gazdatiszti állás közvetítését is eszközölte az egylet irodája egy esetben.

Kolozsvár város május 17-iki millennáris díszközgyűlésén három kiküldöttel képviseltette magát az egylet (Jakab László, Dr. Szentkirályi Kálmán, Tokaji László).

Az egylet *belélete* e hónapban a következő volt:

Ülést tartott az egylet májusban: egy igazgató-választmányiít 21-én.

Az *ügykezelés* adatai a következők: Iktatói szám május 31-én: 1285. Levonva ebből az áprilisi 1128 számot, marad e hónapra: 157 drb, melyből az érkezettekre: 123 drb, a kiadottakra: 34 drb esik. A 157 darabból volt ülési tárgy: 29. (Ebből ministeri leirat és felterjesztés 6 drb); utalványozás: 15; elnöki: 21; titkári: 20; »Erd. Gazdára« vonatkozó: 28; heremagtisztító-rakt. ügyben: 6; bizalmi: 6; ad akta: 32 drb.

A postakönyvek tanusítása szerint elküldetett a titkári iroda által e hónapban 24 hivatalos és 71 portós levél. Ezen 95 levél 72 ügyben és ugyanannyi szöveggel iratott.

* * *

Igazgató-választmányi ülés. Az egylet igazgató-választmányia május 21-én tartotta rendes havi ülését.

Jelen voltak: Szabó József, elnök; ifj. Lészay Ferencz; Br.

Mannsberg Sándor; *Csermák* János, pénztárnok; *Gr. Wass* Béla; *Dr. Szentkirályi* Kálmán; *Tóth* Zsigmond; *Macskásy* Pál és *Tokaji* László, titkár.

Az áprilisi *pénztárforgalom* 4926 frt 46 kr. bevétel (múlt havi maradvánnyal együtt), 972 frt 63 kr. kiadás és 3953 frt 83 kr. maradvánnyal — helybenhagyatott.

A nagyobb összegű utalványozások jóváhagyása után egyleti pénztárnok bemutatja a hátralékosok névsorát, kiknek elnöki úton való felszólítása elhatározott.

Elnökségnek — múlt ülés határozatából — a Földmivelésügyi Ministerhez intézett ötrendbeli felterjesztése tudomásul vétetik.

A Földmivelésügyi Ministernek három leirata tárgyalatván, az *aszurín* permetező anyagra vonatkozó leirat a szerkesztőségnek közlésre kiadatott.

Kolozsmegye gazdabizottsága és alispáni hivatalának adott szakvélemények tudomásul vétetvén, azok megszerkesztéseért *Páter* Béla és *Ritter* Gusztáv egyl. tagoknak köszönet szavaztatik.

Intézkedett a választmány a tenyészszarvasmarha kiállításra küldendő állatok felszállítása tárgyában.

Több — kevésbé jelentős — folyó ügy elintézése után — az ülés befejeztetett.

T—i.

* * *

— **Pályázati hirdetés.** Az »Erdélyi Gazdasági Egylet« alulírott elnöksége pályázatot nyit egy 600 frt fizetéssel díjazott *gyakornoki* (és illetve a téli szezon alatt *heremagtisztító raktár felügyelői*) állásra. Ezen állásra felvétetik egy oly gazdasági tanítványt végzett fiatalember, ki képzettsége, irodalmi hajlamai és tehetségénél fogva ily irányu foglalkozásra hivatást érez. — Egyenlő képességű pályázóknál a gazdasági gyakorlat kimutatása előnyt biztosít — Folyamodványok az egylet elnökségéhez czimezve, a titkári hivatalnál (Belközép-utca 11. sz. I. em.) folyó évi június hó 27-ik napjáig lehetőleg személyesen nyújtandók be. Kolozsvárt, 1896. márczius hó. *Szabó József*, s. k., egyleti elnök. *Tokaji László*, s. k., egyleti titkár.

Meghívó. Az erdélyi gazdasági egyeslet igazgató-választmánya 1896. június hó 25-én (csütörtökön) d. u. 4 óraker ülést tart az egyesület hivatali helyiségében, melyre a tag urakat van szerencsénk meghívni. *Az Elnökség.*

Meghívó. Az erdélyi gazdasági egyeslet lapfelügyelő-bizottsága 1896. június hó 30-án (kedden) d. u. 4 óraker ülést tart az egyesület hivatali helyiségében, melyre a tag urakat van szerencsénk meghívni. *Az Elnökség.*

MINISTERI INTÉZKEDÉSEK.

Pályázati hirdetmény A magyar földhitelintézet a hazai gyümölcstenyésztést a községi faiskolák útján előmozdítani óhajtván, az 1892. évtől kezdve az 1902. évig minden évben

1 darab	300 forintos,
2 "	200 "
18 "	100 "

jutalmat tűz ki oly *tanítók jutalmazására*, kik faiskolát kezelnek és a fatenyésztés terén szembetűnő sikert képesek felmutatni. Ezen díjakra pályázhat minden magyarországi faiskolát kezelő néptanító, valamint oly községi kertész is, ki a faiskola kezelésén kívül a népiskolákban a gyümölcstenyésztést hivatásszerűen tanítja és tanításának eredményeként községében és vidékén a nemes gyümölcs termelése terén látható sikert képes felmutatni. A folyó évi díjakra a pályázati kérvények f. évi július hó 1-ig adandók be az illető királyi tanfelügyelőséghez, mely azokat véleménye kíséretében közvetlen a vezetésem alatt álló ministeriumhoz terjeszti fel és a pályázat eredményéről ugyanakkor egyidejűleg a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister urhoz jelentést tesz. Az ekként beérkezett kérvények a vezetésem alatt álló ministerium által, az orsz. gazdasági egyesület és az orsz. kertészeti egyesület kebeléből összeállított és az országos gyümölcészeti ministeri biztos által kiegészített bizottság által fognak tárgyalatni, mely bizottság a pályázók faiskoláit, ha azt szükségesnek tartaná, esetleg központi vagy vidéki megbizottjai által meg is szemlélteti. A pályázó faiskolakezelő tanítók 50 kros bélyeggel ellátott pályázati kérvényeikhez faiskolájuk vázlatos

rajzát, részletes leírását, az abban található csemeték és ojtványok kor-, nem- és fajszerinti kimutatását mellékelni tartoznak. A bíráló bizottság által a pályadíjban való részesítésre érdemes pályázóknak odaitélt jutalmakat a vezetésem alatt álló ministerium adományozza, elismerő oklevél kíséretében. Kik már egyszer jutalmat nyertek, újabb jutalomra csak az adományozást követő 3-ik évben pályázhatnak ismét. Ha valamely évben az összes jutalmak nem lennének kioszthatók, a ki nem adott pályadíjjal több díj fog a következő évben pályázatra bocsáttatni. Budapest. 1896. évi május hó 15. *Földművelésügyi m. kir. minister.*

*Az azurin permetező anyag tárgyában.**
16112 VI. 1. 96 szám. A múlt év folyamán a hazai szőlőbirtokosok közül többen azt a tapasztalatot szerezték, hogy a peronospora viticola ellen azurinnal végrehajtott permetezésnek sok esetben nem volt kellő sikere, sőt több helyen teljesen sikertelen maradt.

Ez a körülmény a permetezéshez használt azurin jó minősége ellen gyanút keltvén, szakközegeim útján a forgalomban levő azurinból, az ország minden részéből mintákat szereztem be s azokat az országos chemiai intézet által megvizsgáltattam.

A megejtett vizsgálat azt derítette ki, hogy a megvizsgált azurin mintáknak csak egy része volt kifogástalan, ellenben sok azurin minta (s többek közt néhány jegeczes azurin minta is) helytelen összetétele, tudniillik a rézvegyületek mennyisé-

* Készséggel közöljük ezen — kétségtelenül a közjó előmozdítását czélzó — leíratot, mely szőlős gazdáinkat egy — pár évvel ezelőtt épen a legilletékesebb támogatással meghonosított — szer mellőzésére hívja fel; legyen szabad azonban, tiszteletteljes megjegyzésül, kijelenteni, hogy mi az *azurint* (természetesen csak a kifogástalant), melynek a fentiek 3. bekezdésében leirt vizsgálatok során is: „... egy része kifogástalan volt“, úgy sikeres használhatósága, mint legkönnyebb kezelése és olesóságánál fogva, gyakorlati tapasztalás alapján — e czélra alkalmasnak tartjuk s miután épen a legjobb szereknek támad legtöbb hamisítványa, ezen megejtett vizsgálatok eredményekép is, arra felhívjuk a gazdatársainkat, hogy jövőre e szer beszerzésénél nagyobb óvatossággal járjanak el.

gének csekélysege s következésképen a szer hatástalansága miatt a *peronospora viticola* ellen való védekezésre nem találtatott alkalmasnak.

Az azuriion kívül újabb időben »peronosporin« elnevezés alatt forgalomba hozott anyagból szintén több minta szerzetetett be s ezek a megejtett vizsgálat alapján a *peronospora viticola* ellen való védekezésre valamennyien teljesen hasznavehetetleneknek bizonyultak.

Ennek folytán utasítottam a vinczellériskolák igazgatóságait, továbbá a szőlészeti és borászati felügyelőket, hogy a szőlőbirtokos közönséget az előadottak értelmében az »azurin« és »peronosporin« elnevezés alatt forgalomban levő anyagok megbízhatatlanságáról s különösen az utóbbinak teljesen hasznavehetetlenségéről meg a permetezési időszak beállta előtt világosítsák fel s iparkodjanak oda hatni, hogy a szőlőbirtokosok, saját érdekükben, a *peronospora* ellen való védekezésre az eddig legjobbnak bizonyult oldatokat, nevezetesen a rézgálicz és mész oldatát (bordeauxi keverék), vagy a rézgálicz és szóda oldatát (burgundi keverék) használják; annál is inkább, mert a tapasztalat beigazolta, hogy még a hamisítatlan tiszta jegeczes azurin is kevésbé alkalmas a *peronospora* ellen való védekezésre, mint az előbb említett rézgáliczos keverékek (mészszel vagy sódával), mert az azurinnal való permetezés sikere több feltételtől s különösen az időjárástól is nagymértékben függ, míg ellenben a bordeauxi és burgundi keverék ideje korán és okszerűen alkalmazva, a *peronospora* ellen biztos sikerrel alkalmazhatók.

Végül, minthogy értesülésem szerint megtörtént az is, hogy a rézgáliczot vasgáliczczal keverve hozták forgalomba, szakközvegem útján figyelmeztettem a szőlőbirtokosokat, hogy arra is ügyeljenek, hogy a permetezés céljaira csakis tiszta rézgáliczot szerezzenek be.

Erről az egyesületet tudomásvétel végett oly felkéréssel értesitem, hogy a szőlőbirtokosoknak az előadottak értelmében minél szélesebb körben leendő tájékoztatása végett saját részéről is közreműködni szíveskedjék.

Kelt Budapesten, 1896. évi május hó 13-án.

Darányi.

A lóheremag-termelés jövője.

A lóheremag árának folytonos emelkedése, a szorgos kereslet, továbbá azon körülmény, hogy az erdélyi részek úgy éghajlati, mint talajviszonyai folytán minden tekintetben megfelelnek a lóheremag egészséges fejlődése követelményeinek, eredményezte, hogy hazarészünkben — a legutóbbi időkig — rohamosan emelkedett ennek termelése.

A gabonaneműek ára folytonosan csökken, úgy hogy a termelőnek nemcsak jövedelme nincs belőle, de gyakran még tényleg rá is fizet; nem csuda tehát, hogy igen kevés gazda tudott ellentállani azon kísértésnek, mely a lóheremag rendkívül magas árai mellett, nagy jövedelemmel kecsegtette, a legtöbb egészen eltért eddigi vetésforgójától, hatra-vakra vetette a lóherét; tudok számos oly gazdaságot, hol a szántónak 50—80%-át vetették be egyszerre herével és ez mind magnak lett meghagyva. Annyira ment a lóheremag termelési-düh, hogy újabb időben a legtöbb haszonbéri szerződésben kikötik, hogy évente hány holdat szabad a haszonbérlőnek herével bevetni, pedig a lóhere nem rontja, sőt bizonyos mértékig (a mennyiben utánna a legtöbb gabonanemű jól terem) még javítja is a földet, mégis szükségesnek látták a fennirt pontot a haszonbérlői szerződésekbe bevenni, hogy ne tehesse a bérlő a birtokot ugynevezett hereunottá. Az olyan gazdát, a ki a birtokán a helyes arányokat fenntartotta és csak rationabilis mértékben termelt herét, kezdték kigúnyolni és mint ósdi, conservatív embert kinevetni.

Az idén, illetőleg tavaly nyáron jött a kiábrándulás.

Ezen túltermelésnek okvetlen bekövetkező eredménye lett az, hogy egyrészt a maghere ellenségei (apion stb.) elszaporodtak s az előbbi években elért holdankénti 100 – 150 kiló átlag leszállott 50, sőt 30 kilóra is, más részről leszállott a mag ára is épen felére és még így is alig lehetett az idén tuladni rajta.

Most aztán az ellenkezőbe estünk bele; lépten-nyomon hallani lehet, hogy már nem érdemes többet lóherét termelni, hogy az már nem fizeti ki magát, hogy az árak ezután is még csökkenni fognak stb. Pedig ez nem így van, kifizeti magát a lóheremag termelése ezután is, jobban, mint a gabonaneműek, ha nem is hoz oly busás jövedelmet, mint eddig, csak helyes arányban kell azt termelni és nem kell azzal a rablógazdaságnak egy bizonyos nemét folytatni, mint a hogy azt eddig tettük.

A lóherének az a rendes észszerű termelése, hogy első évben védnövény (rendesen ősziék) alá vetve, ha csak kissé kedvező ősz lesz, ad egy sarjukaszálást, a mi mindig kifizeti a vetési költséget; második évben háromszor takarmánynak kaszálni és csak harmadik évben, midőn már nem oly buja növésü és egy kissé megritkult, hagyni meg magnak; de az utóbbi években nagyon kevés gazdaságban lehetett ezt a rendszert látni, hanem már a második évben magnak hagyták, sőt sok helyt folytak kísérletek oly irányban is, hogy védnövény nélkül sorba vetve és megkapálva, már első évben magot termelhessenek.

Etre sokan talán azt az ellenvetést teszik, hogy mi történjék annyi tömérdek takarmánynyal, de hát a takarmány soha sem igen sok, azt mindig lehet jól értékesíteni, az újabb időben a szeszgyári hizlalás mind szűkebb, szűkebb körbe szorul, a hizlalást át kell hogy vegyék a gazdaságok, a mint

az helyesen is van és úgy a hereszénával, mint a bevermelt herével igen jól lehet hizlalni.

A vetésforgókat úgy kell beosztani, hogy lehetőleg 8—10 évig ne kerüljön egy táblába újból lóhere, sőt ha lehetséges, még arra is kell nézni, hogy az új vetés mindig lehetőleg távolabbi táblába kerüljön, mert azt már sajnos tapasztaltam és tapasztalhatta más is, hogy a szomszédos táblába vetett lóherét mindig inkább pusztította az apion, mint ha az a tavalyitól bizonyos távolságra vettetett.

Attól pedig, hogy az árak még ezután is csökkenni fognak, nem kell félni, mert nem minden vidék alkalmas a lóheremagtermelésre; az egész nagy magyar alföldön nem lehet az: haszonnal termelni, a németországi mag sem közelíti meg a mienket, úgy, hogy az ott árult I. osztályu mag túlnyomó nagyrésze tőlünk kerül, habár azt még most is stíriai here néven árulják. De volt alkalmam a Párisból a híres Vilmorin cégétől került heremag mintákat látni és azok távolról sem versenyezhetek a nálunk termelt maggal; de meg a lóhere cséplőgépek is folytonosan tökéletesednek, ezek folytán a cséplési költségek is apadnak.

Nem kell tehát elcsüggedni és egy évi balsiker miatt lemondani a reményről; én meg vagyok győződve, hogy ha az eddigi tulságos magos, mondhatni egészségtelen árakat nem is érjük többet el, de a jelenlegi 30—40 forint között váltakozó árak állandóan megmaradnak és ily árak mellett is lehet lóherét jövedelmezőleg termelni. Különösen megfizetik az I. osztályu, lilaszínű, nagy szemű magot, azt az idén is könnyen el lehetett adni, igyekezni kell tehát lehetőleg ilyet termelni, a magot jól kitisztítani, hisz most már van többféle heremagtisztító rosta és nem is igen drága az. A kereskedő aránylag mindig magasabb árt. fizet a tisztított magért, mint a gazosért a mi magától értetődik, mert a kitakarítás

olcsóbbra jön a gazdaságban, mint a nagy városokban, a hol kétszer oly drága napszámmal kell azt végezni, de meg a gaz és selejtes mag szállítási díját sem kell a kereskedőnek megfizetni, tiszta mag vásárlása esetében. Kisebb termelők társulva, ketten-hárman vehetnek egy heremagtisztító rostát; a kinek azonban vagy ideje, vagy kedve nincs a kitakarítás-hoz, ott van az erd. gazd. egyeslet által nagy költséggel fenn-tartott kolozsvári heremagtisztító raktár, ott jutányosan és lelkiismeretesen kitakarítják a beküldött magot; kívánatra le is plombozzák, az ily magot pedig mindig el lehet jó ár-ban adni.

Ifj. Lószai Ferencz.

Néhány szó az „Észrevételekre.”

Az »Erdélyi Gazda« 4 ik számában közreadott »Tenyészbika vásáraink« czimü cikkemre Dr. Szentkirályi Ákos az »Erd. G.« 5-ik számában észrevételeket tett. Az idézett cikkben szóvátett ügyet hazarészünk gazdaközönségére és népies szarvasmarhatenyész-tésünk előbbvitelére nézve olyan fontosnak tartom, hogy ennek további megbeszélését és az egyes, talán homályos részleteknek helyes világitásba való helyezését nem szeretném soká halogatni. Gondolom, nem élek vissza az »E. G.« tisztelt olvasóinak türelmé-vel, ha azt a fonalat, melyet kóczyosnak és rosznak minősítettek: tovább sodrom és roszhírét gyengíteni törekszem.

Az én tanításaimat természetesen nem vonja be a kathedra zománca és nem szolgálhatnak azok újabb és újabb nemzedék alapvető tanulmányául, de azért ismereteimen alapuló *meggyőződés-met*, ha a formában talán nem is tudom úgy érvényre juttatni, a mint kellene, a lényegbe mégis csak beleöntöm.

Lehet, hogy a nem tetszetős formájú kifejezések ártnak a lényegnek és talán ártnak esckélységemnek is, a mennyiben miattuk nem juthatok abba a kellemes helyzetbe, hogy »Magyarországnak a magyar-erdélyi szarvasmarhát tenyésztő nagy közönsége« érzékenységét a magam javára felkelthessem.

Mind a mellett, hogy mit illik, mit lehet és miként elmon-dani? . . . arra nézve tanítást nem fogadhatok el, lévén az a ros

szokásom, hogy mindig csak azt mondom el, a mit meggyőződésedem diktál.

A cikkemet »tarkító« neheztelt és helytelenített mondásokat itt nem idézem, de szószerint fenntartom, csak azt jegyzem meg, hogy köztenyésztésről szólván, közállapotaink és a gazdaközönség a maga egészében — vagyis a köznép felfogása lebegett szemeim előtt és csak mint kivételt említem fel, hogy . . . »tekintélyes tünetetek, gazdák, sőt még szakértők is« stb. stb. tulteszik magukat a fajtisztaság kérdésén. Szavaim tehát az unokákat csak annyiban érinthetik, a mennyiben csakugyan túltennék magukat a fajtisztaság kérdésén.

Másképen hangzanak az én mondásaim, ha az általam említett nézpontról bíráljuk. Én nem a hegy csucseit, nem az egyes kiválóbb tenyészetek tulajdonosait vagy azok eljárását és tenyészanyagaiknak minőségét vettem kiindulási pontul kifogásolt cikkemben, *hiszen én ezeket a tenyészetteket, kellő megválasztás mellett, egyenesen mint olyanokat jelöltem meg, a melyekre a fajta javításának általános vagy munkájánál, mint becses beszerzési forrásokra támaszkodnunk kell.*

A főintenczióm az volt, hogy vagy a törzskönyvezés behozatala, vagy tenyészszövetkezeteknek alakítása által a tenyészanyag származásának tisztasága biztosíttassék és így az állatok értéke vásáron és vásáron kívül is öregbedjék.

A fajtajelleg szigorú körülírását azért sürgettem, hogy a fajtahoz kötött jó tulajdonságok általánosabban terjedjenek, fejlesztessenek és hogy az idegen vér beszívargásának ez által is gát vessék, vagy a mennyiben ez már megtörtént volna, a helyes kiválasztás és selejtezés keresztülvitele által, — a hol még lehetséges — a tenyészet tisztasága visszaállíttassék.

Hogy pedig én az ezer év óta tenyésztéssel foglalkozó ősneknek ugyancz a fajtát tenyésztő unokáihoz így merészkedtem szólani, annak főoka a mai viszonyokban rejlik. Vessünk csak egy pillantást a lefolyt ezerévre és abban hazarészünk viszonyaira, tenyésztéssel foglalkozó gazdáink helyzetére és azon irányelvekre, melyek a mezőgazdaság vezetése körül egészen az utolsó időkig domináltak. Mi ötlük itt szemünkbe? Tárgyunkra vonatkozólag első sorban is az, hogy a behozott ősi fajta »tenyésztődését« — mert

bizony nagyobbára csak magára hagyva tenyésztődött — egészen a folyó század második feléig nem zavarta itt semmi, legfeljebb és egyes helyeken minden valószínűség szerint, a már itt talált szláv-marhával keveredett, melynek nyomait a köznép kezén levő anyagban ma is lépten-nyomon láthatjuk, mert hiszen ez a keverődés századokon keresztül folyt és most is folyik.

Elteltekintve tehát attól, hogy az állattenyésztés tananyaga, vagy helyesebben: az okszerű állattenyésztés alapelve még e század elején is inkább mende-mondákból, mint tapasztalatilag megállapított tényezőkből állott: — *azokban az időkben még tudatosan is nehéz lett volna nálunk az ősi fajtát olyan irányban elkorcsosítani, mint a műlyenbe ma korcsosodik.*

Szinte nehezen esik, hogy az »erdélyi magyar marha tiszta vérben való fenntartásáért oly régóta küzdők« előtt éppen nekem kell a megváltozott viszonyokra felhívni a figyelmet. Gondoljuk csak meg, mi történt hazarésziünkben az utolsó 2—3 évtíz alatt? Vizsgáljuk meg, hogy az idegen fajták beözönlésére és elterjedésére milyen hatással volt a vasuti hálózat kiterjesztése? Az bizonyára nem kétséges, hogy ezáltal az utóbbi években olyan helyekre is eljutottak az idegen fajták, a hol az előtt soha sem látták őket. Mi sem természetesebb tehát, minthogy az alkalom bele vitte az embereket, sokszor talán akaratuk ellenére is, a keresztezésbe. A mi hostáti gazdáinknál például régebben 40—50 bika közül egyetlen korcsosított sem volt, most a legelőre kiadott 18 növendék bika között 8 darab korcs van. Most már tehát csak mentére kellene hagyni az ügyet és pár év alatt készen lennénk tenyészállományunkkal és váltig bizonyozhatnánk a felett, hogy az utódoknál okvetlenül előforduló különböző alak- és színváltozások nem bizonyíthatják a származás tisztátalanságát, hanem azok a fajták változandóságának egyenes bizonyítékai és szükséges következményei.

Sok példát tudok az itt érintetthez hasonló; a szemcím előtt lefolyt keresztezések után bemutatathatom a 6—8-ik generációt s ezek között nemcsak egy van olyan, a melyre az »lészrevételek« tanítása szerint nem volna szabad rá mondanom, hogy tisztavérűségéhez kétség fér. És a keresztezések igazi veszedelme éppen ennél a pontnál kezdődik, mert a míg azok a kétesnek hirdetett és kevésre becsült jellegző alakulások feltűnőbb vonásokban vannak jelen, addig

az állat korcs volta nem eshet kétség alá, *de mikor már az egyik fajta befolyása teljesen dominálja a másikat és az egyikből talán már csak az erekben csergedező vérben van meg az a bizonyos százalék, a melyet apasztani igen, de teljesen letörleszteni soha sem lehet: akkor beáll az a veszedelem, hogy a legfélékenyebben őrzött tiszta tenyészetekbe is bele kerülhet — és néha bele is kerül — olyan anyag, melynek származása nem tiszta*

Mindezekre azonban még visszatérek, de előbb tekintsünk körül, hogy az én kifogásolt állításaim csakugyan olyan *lehetetlenek és méltatlanok-e*, mint a milyeneknek némelyek hiszik?

Az »Erdélyi Gazda« idci 4-ik számában Br. Kemény Béla ur így kezdi el érdekes levelét: »A jelenlegi zürzavaros, határozatlan állapot, mely jellemzi a gazdaközönségnek sokfajta felfogását a szarvasmarhatenyésztés körében: igényli, hogy mielőbb ki legyen tisztázva azon főkérdés, hogy mely fajta marhát tenyesszen az erdélyi gazdaközönség? Kísérletekre adja-e még mindig magát, avagy határozottan állást foglaljon a kitünő és sokoldalulag használható, gyorsan fejleszthető tiszta magyar fajta mellett?« Tovább menve, annak fejtegetését találjuk, hogy a nyugoti fajták jobb formája nem kisebbitetheti a magyar fajta marha értékét. »*mielvel az ősidők óta a magyar szarvasmarha rossz módon volt tenyésztve.*« -- Még tovább: »Tudni való, hogy a marhatenyésztés alapja: *az egyedek okszerű megválasztása és a dús tartása a növendék állatoknak.*« Végül így zárja sorait: . . . foglaljon a gazdaközönség határozott állást *az erdélyi tiszta magyar fajta jelleű szarvasmarha mellett és törekedjék ezen kincset arra a magaslatra fejleszteni**, a mely magaslaton áll jelenben a nyugati marhafaj.

Ugyancsak az E. G. 4-ik számában Albisi Béla a Mezőségről közöl egy cikket, melyben egy tekintélyes területnek szarvasmarhatenyésztését és az ekkörül mutatkozó hiányokat így tünteti fel: . . . »ennek a megfizethetlen állatnak — sajnos — a legtöbb helyen nincs gazdája. Igen, ennek nincs gazdája, ki kellő gondot fordítna tenyésztésére, növelésére, hogy e páratlan állatsoport azt a helyet foglalná el hazánkban, melyet méltán megérdemelve.« A nagyobb uradalmak tenyésztéséről általában eli merőleg szól, de azért megjegyzi, hogy a dicsérendők száma nagyon kevés és sok, még nagyobb gazdaságban is találunk »szegénységi bizonyítványt érdemlő

* Sajnos, ehhez már igen el vagyunk »nyugatiasodva«. Minálunk kölesönvett idegen sikerrel könnyebb érdemet szerezni, mint hosszás munkássággal . . .

állatállományt. — A Mezőségen található közös gulyákat így jellemzi: . . . »Van ott a kis borjutól felfelé minden nemből vegyesen elég s *néhol még egy-egy bika is; legtöbbszörre elcsigázott, hibás testállású, rosszul telelt, silányul nyaralt és minden tenyésztési irány nélküli keveréke és a szép erdélyi marhának, valamely ismeretlen és semmi fajta-jelleget fel nem mutató, nem tudom hányadik keresztezésen átment, meghatározatlan fajtájú állatokkal*« stb. stb.

Mond még Albisi sok más megszivleendő dolgot, de czélomhoz a fentiekben oly tömörséggel vázolja az igazságot, hogy közvetlenül utána csak a Sperker Ferencz ur sz.-kereszturi tanulságos felolvasásából illeszthetek be méltó sorokat. Sperker az erdélyrészi gazdák helyzetét tárgyalván, megemlíti, hogy a magyar-erdélyi marha, — »mint ős fajta, páratlan az egész világon, melyet azonban *megbecsülni soha sem tudtunk s még ma sem tudunk* eléggé s melynek apadása még sohasem volt oly nagy, mint jelenben *s tiszta tenyészete soha sem volt annyira veszélyeztetve, mint éppen napjainkban.*« Tovább: »csak az, ki az erdélyi-magyar szarvasmarha tenyésztésével behatóan foglalkozott, tudja megítélni, milyen kincset birunk benne s hova lehet azt idővel fejleszteni. Éppen ezért *reám nézve igen leverőleg hat azon körülmény, hogy az utolsó időben ismerőseimnél, vagy máshol is, a hol az előtt kizárólag csak magyar marhát láttam, most hol fekete, tarka, hol vörös, hol sárga, hol az Isten a megmondhatója, milyen színű korcsokkal találkozunk,*« stb. stb.

»Itt az ideje — mondja tovább — hogy az erdélyi-magyar marha fenntartása, tenyésztése, nemcsak, de okszerű fejlesztése érdekében egyfelől magunk tegyünk meg mindent.« . . . »Mert — fájdalom — *a cselekvésnek utolsó óráját értük meg, a midőn pusztán tanácskozások és javaslatokkal többé nem segíthetünk.*« . . . Különben a szarvasmarháról is az fog mondatni, a mit mi jelenleg a hajdan oly híres erdélyi lórról keservesen mondunk, hogy csak volt!« Szerinte a cselekvést azzal kell kezdeni, hogy »minden tenyésztő szigorúan és *elfogultság nélkül vizsgálja meg tenyészanyagát,* vagy amint talán még jobb, ezt többen, együtt a közös czél elérésére társulva, eszközöljék.«

Mert: »Akárhányszor, 15 — 20 évi fáradhatlan tenyésztői munkásság után, ütök ki magukat egyes egyedeknél *az elődök hibái,* midőn azokra már nem is gondolunk« stb. stb.

Az író tapasztalatból tudja, . . . »hogy nál ink általánosságban nem annyira itt — a bikák kiválasztásánál — *hanem inkább a tehéneknél vétenek*« stb.

Ezeket a különböző és bizonyára illetékes egyénektől eredő véleményeket nem fejezhetem be méltóbban, mint az »Észrevételek« utolsó bekezdésének ezen szavaival: »Sajnálni kell, hogy *sok* vidékünkön *nagyon elkorcsosodott a magyar-erdélyi marha*, részint szándékos, részint véletlen *keresztkezések* folytán.«

Ez már igaz szó és mivel az »Észrevételek« írójának tollából eredt, akár be is fejezhetném szavaimat azzal a kéréssel, hogy mivel »*sok* vidékünkön *nagyon elkorcsosodott*« az erdélyi szürke marha, hát talán mégis csak jó lesz valamit tenni ennek meggátlása és az állapotok javítása végett.

En e végből a fajta-jelleg szigorú körülírását, törzkönyvezést, illetve tenyész-szövetkezetek alakítását hoztam javaslatba. Gondolatom szerint, ha mi egy bizonyos formába megállapodunk és ezt részletesen körülírva, esetleg megfelelő ábrákkal kiegészítve, az erdélyi szürke marha tenyészkerületében működő apaállatszemlélő — recte: mezőgazdasági — bizottságoknak némi útmutatásul közreadjuk: talán valamivel praktikusabb dolgot fogunk mivelni a sajnálkozásnál és az elvont elméleti tételek vitatásánál.

Miután pedig éppen az idéztem sorokból világosan kitünik, hogy mások még feketébbnek látják azt a bizonyos ördögöt, mint én: teljes megnyugvással tekintek a jövőbe és bizom az ébredező figyelembe, hogy most, mikor valóban elérkezett a »cselekvés utolsó órája«, tenyésztőink programba veszik tenyészeteiknek — a helyes kiválasztás és egyéb szükséges teendők fogamatba vétele által — egy vérben való kifejlesztését. Ha ez programba kerül és némi erélylyel lesz felkarolva, akkor a kiegyenlítettség és a fajtajelleg általánosodása nem fog sokáig várni magára.

Nó de talán nagyon is hosszúra nyújtottam szavaimnak ezt a részét, melynek válaszul kellene szolgálni az »Észrevételek« egyik indító okára, mely szerint »Magyarországnak a magyar-erdélyi szarvasmarhát tenyésztő nagy közönsége nem adott okot még eddig olyan mondatok leírására«, mint a milyeneket én leírtam.

Hogy adott-e vagy nem? . . . az elfogulatlan olvasó a fentiek alapján is megítélheti.

A második fő indító oka az »Észrevételeknek« ez: »Nem tudom helyeselni nagy részét a fajtatisztaság jellegéről általában és a m-erdélyi szürke marha jellegéről különösen szóló tanításnak.

Az »Észrevételek« írója tehát nem helyesli a fajtajellegről nyilvánított nézeteimet. Vannak ellenben olyan tenyésztők is, a kik nagyban és egészben helyeslik,* sőt készek is velem egyirányban haladva, a köztenyésztés javításáért fáradozni.

Az én célom az volt és most is az, hogy valami bizonyosat állítsunk a mai bizonytalanság helyébe és a máris összekuszált fogalmakat bizonyos szőrszálhasogatással, elvont elméleti tételekkel, ne kuszáljuk tovább.

Nagy vonásokkal vázoltam a fajtatisztaság jeleit és a m-erdélyi szürke marha jellegét, azért, hogy ezeket a vonásokat aggodalom nélkül utánozhassák gazdáink tenyészteikben. Nem akartam ezt a híressé vált mondást utánozni: »az cke-gerendely ne legyen se rövid, se hosszú, se vékony, se vastag, se egyenes, se görbe.« . . . Milyen legyen hát? . . .

Én legjobb tudomásom szerint, kerülésével minden teoreticus elmefuttatásnak és magvas elméletek citatumanak, egyszerűen tapasztalati tényekre támaszkodva törekedtem megmondani azt, hogy milyennek tartom én a tiszta vérű m-erdélyi szürke marhát, különösbbe pedig annak egyik változatát: az erdélyi jellegű szürke marhát. Vajjon megérdemlem-e ezért a megszólást? . . . És vajjon az »Észrevételek« írója Topinard, Darwin, Müller, Wilckens és Tormay idézése mellett ad-e nálamnál jobb tanítást?

Az »Észrevételek« tanítása szerint sok minden lehetséges, de semmi sem bizonyos, csak az, hogy »az élő lények minden külön vált csoportjának bizonyos mértékben állandó és átörökíthető jellegző tulajdonsága van.« Ebből folyólag: »A magyar-erdélyi (szarvasmarha) fajtát is megkülönböztetni lehet a bosnyák marhától és a magyar-erdélyi marha alföldi változatát is az erdélyi változattól, valamint a Csáky-félélt az Almássy-féléltől és a Sennyei-féléltől is megkülönböztethetni.« . . . »de ki az, a ki minden egyes állatról biztosan megmondani tudná, hogy magyar-erdélyi-e vagy pedig moldvai, alföldi-e vagy pedig erdélyi?« stb. stb. . . »De még azt sem lehet biztosan mondani mindenik szarvasmarháról, hogy vala-

* Lásd az Erd. Gazda 5-ik számának 287-ik lapját.

mely más szarvasmarha-csoport véréből van-e benne valami vagy nincs; hogy például tiszta szürke, vagy tiszta borzderes, vagy tiszta hegyi tarka.«

Ezek után — ideértve az »Észrevételek«-ben található többi szélsőségben mozgó kifejezést is — azt a kérdést kell feltennem, hogy ki az, a ki magáról elhitetné vagy plane állítaná, hogy »*minden egyes állatról*« . . . »*mindenik szarvasmarháról*« meg tudja mondani, hogy melyik fajtacsoporthoz tartozik, vagy, hogy van-e benne idegen csoport véréből vagy nincsen? . . . Ezt józan észszel senki sem állíthatja és tudtommal még nem is állította senki. Részemről teljesen megelégszem azzal, a mit az »Észrevételek« írója is bizonyít, hogy: »Megkülönböztetni lehet a fajtacsoportot egészben vagy általánosságban«. Hogy aztán egyedeiben is megkülönböztethető legyen, épen arra szolgálja a fajtajelleg szigorú körülírása és ennek figyelembe vétele. De mit beszélek én már itt fajtajellegről? . . . »Hiszen az élőlények mindenik csoportjában *találhatók oly individuummok*, melyeken a csoportot jellegző vonások kisebb-nagyobb mértékben elmosódtak, határozatlanok.« És . . . »Ha az élőlények jellegző tulajdonságai nem változhatnak,« . . . »ott volnánk ma is, a hol az ősember volt, mert mi magunk sem tudtunk volna civilizálódni.« . . .

Ez már bizonyos, hanem az én igénytelen »tanításom« alapját nem a beláthatatlan millió évek módosító hatása, nem a fajtakiválás elmélete és nem a létérti küzdelemnek hosszú századokon át is alig észrevehető hatása képezi. Én még az ezerév előtti ősi fajtát sem kerestem a maga tisztaságában és semmi okom sem volt eddig arra, hogy annak változatlanágához olyan módon ragaszkodjam, mint a hogy azt rólam feltételezik. Elérhetlen után nem nyultam, lehetetlent nem követeltem, sőt hiteni szerinti érveimet is mindig olyan közelből szedgettem, hogy azok eredetét mindenki megláthassa és valóságukról meggyőződést szerezhessen.

Igy vagyok a fajtajelleggel is.

Azért, mert a fajtacsoportban *találhatók olyan egyedek is*, melyeken a csoportot jellegző vonások elmosódtak, határozatlanok és azért, mert *minden egyes* állat homlokáról nem lehet leolvasni, hogy milyen vérkeverék csergedezik ereiben, nem megyek el a világ keletkezésének történetéig bizonyosságot szerezni arról, hogy mindaz,

a mi most bizonyosnak látszik, lehet, hogy nem bizonyos. Nem töröm fel az ősrégi sirokat, hogy a porladó koponyák méreteinek ingadozásával tegyem bizonytalanná az élő állat formájáról táplált nézeteket.

Az emberismerettnagytehetségű tudósok mély tanulmányait foglalja magában, hanem azért még sem merem a köztünk fennforgó nézeteltérések kiegyenlítésénél bizonyító forrásul tekinteni. Az emberfajok kiválása, mindezeknek esélyei, a művelődés, a különböző életviszonyok, foglalkozások és a szellemi élet fejlettsége: ki tudná megmondani, hogy mikor, hol és miként befolyásolták fajunk kiképződését? Ezekhez az esélyekhez házi állataink kiválásának folyamata nem mérhető és mégis az emberi koponyákon mutatkozó különbségek közül *„néhányek már magukba véve is olyan jellemzőek, hogy egyedül róluk rögtön megállapíthatjuk az illető fajta jellemeit és legott az első pillanatban eldönthetjük, hogy vajjon az illető ismeretlen származásu koponya honnan és melyik rasztól ered.*“ Persze az ilyen koponyák csakis »kivételesek«. Hanem az élő állaton talán mégis csak gyakoribb az ilyen kivétel. Én úgy képzelem, hogy ha két egymás mellett levő ablak egyikében a Barna Mihály bátyám fejét, másikában pedig a Zeifensteiner Salamon fejét pillantánánk meg, Topinard nélkül is eligazdhatnánk a fajt illetőleg.

Ahhoz sem kell valami nagy éleslátás, hogy a m.-erdélyi szürke marhát más fajtától megkülönböztetni tudjuk, sőt talán még ahhoz sem, hogy a vele keveredett idegen fajták vonásait az utódoknál felfedezzük. Hiszen ezek mindennapos dolgok, ép ezért kár volt Topinardot háborgatni olyan dolgok bizonyításáért, a melyek vita tárgyául nem szolgálnak és a melyek mellett ugyan-csak Topinardból talán még többet lehet idézni, mint a mennyi ellene idéztetett.

Az »Észrevételek«-ben talált idézetek szerint a koponya csak kivételesen szolgálhat alapul a fajta meghatározásánál; a szín tekintetében pedig csupán csak a fehéreknek és barnáknak megkülönböztetése van megállapítva, de e mellett teljes és nem teljes albinok (fehérfoltosok) valamennyi emberi raszsz között s minden égalj alatt előfordulhatnak.«

Hogy mennyiben vonatkoztatható ez arra a szóban forgó esetre, hogy a fehér foltokkal bíró m.-erdélyi szürke marhát nem

tartom tisztavérűnek — azt nem tudom, mert azt Topinard egy szóval sem mondja, hogy az emberi rasszok között mindenhol előforduló albinok *tisztavérűek*. Ő ugyanis szintén a 208-ik oldalon ide vonatkozólag ezeket mondja: »Ismételve is kijelentjük, hogy az albinismus nem egyéb, mint torzulat, azaz kóros állapot; s azt is tapasztalták már, hogy ön magától is meggyógyul.« — Kétségtelen tehát, hogy Topinard az albinizmust, nem mint a változandóság egyik jelét, hanem mint kóros állapotot említi fel.

Egyébiránt Topinard tüzetesen foglalkozik az ember-raszszok színével és ide vonatkozólag a 453-ik oldalon egy táblázatos ki-mutatás magyarázatául ezeket mondja:

»Ezekből az adatokból a következőket vonhatjuk ki: 1. hogy egyik sorozat (táblázat) sem foglal magában tiszta rasszst és hogy névszerint zsidók között vannak szőkék és gesztenyehajszinűek, egyébiránt senkinek sem szabad eszébe jutni, mintha a zsidók mindig csak maguk között házasodnának és mintha hébe-korba áttérés útján idegen elemekkel nem keverednének« . . . 3. hogy a zsidók mind délen, mind északon majdnem teljesen egyenlő arányban bar-nák, a mi rassz-vonásra mutat« stb. stb.

A színben való eltérés okát tehát Topinard is a fajta-keve-redésben keresi és egybefoglaló fejezetében (455. oldal) az »Észrevételekben is idézett sorok után közvetlenül ezeket mondja: »*De ha a testszín mint jellemvonás még más jellemvonással együtt vétetik fel az osztályozás alapjául, úgy az egyes csoportok egészen határozottan meg lesznek állapíthatók.*«

A mennyiben tehát az ember-raszszok jellegéről következtetni lehetne, az én álláspontom ezek miatt nem gyengülne meg, sőt ellenkezőleg, erősödnék.

De mivel nem tartom szerencsés gondolatnak az ember rasszszok jellegződéséből következtetni az állatfajták jellegére és azok állandóságára vagy változandóságára: nem akarom az »Észrevételek«-ben idézett forrásokat kiaknázni. Elhagyom tehát Darwin »Az ember származása és ivari kiválás« című műből idézett tételeket, melyek különben is nem annyira a mi szürke marháknál észlelhető eltérésekre, mint a *négerék*, *polynéziaiak* és *hottentották* egyes tulajdonságaira vonatkoznak és végeredményükben oda concludálnak, hogy »*milyen elcsítettett kísérlet a fajt állandó jellemvonások segé-*

lyével meghatározni.“ Persze ez az emberfajokra vonatkozik, mert hiszen már előbb idéztem az »Észrevételek« írójának azon véleményét, hogy nemcsak az egyes szarvasmarha-fajtákat lehet megkülönböztetni *állandó jellemvonásuk alapján* egymástól, hanem még az egy fajta keretébe tartozó erdélyi jellegű szürke marhát is az alföldi jellegűtől.

Nagyon közel járunk tehát mi egymáshoz, de úgy látszik, útaink mégis eltérők. Ezért törekszem néhány, talán tárgyunkhoz inkább találó idézettel áthidalni azt az űrt, mely nézeteinket szétválasztja.

Darwin* »Átváltozás a domesticatio alatt« czimű fejezetében a változandóságról szólván, a 30-ik oldalon így végzi be ezt a fejezetet: . . . »azt állítani, miszerint nem vagyunk képesek verseny- vagy igavonó lovainkat, hosszú vagy rövid szarva marháinkat s házi szárnyasaink különböző válfajait, vagy növényeinket a nemzedékek végtelen során keresztül fentartani, ez minden tapasztalattal ellenkezik.« Bár miként is gondolkozzunk tehát a fajtajelleg változandóságáról, az a nemzedékek végtelen során keresztül fenttartható. A mi pedig a változandóságot és annak útjait, módjait illeti, Darwin a kiválasztásról szóló fejezetben (47. old.) így emlékszik meg: »Az oly kitünő állattenyésztő Sir J. Sebright a galambokra nézve azt állítja, hogy ő 3 év alatt valamely fajtának a tollazatát, 6 év alatt pedig még *fejét és csőrét* is képes átalakítani.« Tehát a fej és csőr itt is a legutolsó, melyről az eredeti jelleg eltüntethető; egyéb csak megy, de a fejről az eredeti jelleg nem igen akar eltűnni és ha már itt is kezd elmosódni, biztosra vehetjük, hogy baj van.

Tovább fejtegetvén Darwin a kiválasztás útján cszközölt állatnemesítések módjait, ezeket mondja: «Ha a kiválasztás csak annyiból állana, hogy valamely nagyon feltünő válfajt kiválasszunk és tenyésztésre alkalmazzunk, ez esetben oly kézzelfogható az elv, hogy alig volna érdemes róla beszélni. De fontossága éppen ott rejlik, *hogy a gyakorlatban szem előtt fel sem tűnő* s egy bizonyos irányban több nemzedéken keresztül folytonosan figyelemmel tartott változások összegyűjtögetésének van csak e nagy hatása, — oly változásoknak t. i. melyeknek feltalálásában magam is hasztalan fára-

* „A fajok eredete.“ I. kötet.

doztam. Ezer között alig van egy, kinek elég éles szeme és ítéllete van arra, hogy *kitünő tenyésztővé lehessen*; ha bir e tulajdonsággal és évekig tanulmányozta tárgyát, sőt törhetlen kitartással ennek szenteli egész életét, akkor mutathat fel csak eredményt s akkor eszközölhet csak nagyobb javulásokat. Ha ellenben csak egy is hiányzik benne ama tulajdonságokból, akkor biztos lehet, hogy semmit sem fog felmutatni. Csak keveseknek van arról fogalmuk, mily természeti képesség s mily sok évi gyakorlat kívántatik ahhoz, hogy csak egy ügyes galambtenyésztővé is lehessen valaki.»

Ezeket a nagyon is megszivlelendő nyilatkozatokat teszi Darwin. Idézhetnék még igen sok ide tartozó és felettébb érdekes tételt, de sietek már közelebb térni a tárgyhöz.

Kifogás alá esett Tormay-tól vett azon idézetem, hogy a fej alkata a fajta-csoport meghatározásánál kiválóbban vétetik alapul. Engedelmet kérek, de most ismételve ki kell jelentenem, hogy én élőállatokról beszéltem, nem pedig az ős fajták koponya-csontjainak alakulásáról. Jól tudom, hogy ezen a réven a fajtákat, illetve fajta-csoportokat mi jellegzi és hogy mi köze van a mi szürke marhánknak a lápmarhákhöz és minden egyéb, a primigeniusok csoportjába tartozó szarvált és szarvatlan fajtákhoz. Ámde ebből az ősi rokonságból — szerintem — nem következik az, hogy most már bátran összetéveszthetjük a hollandi, moldvai vagy m. erdélyi marhát, mivel egy fajta-csoporthoz tartoznak és a koponyájuk csontalapja nem *első sorban és főképpen*, hanem csak *kiválóbban* vétetik alapul, ugyannyira, hogy egy tisztán primigenius eredetű Shorthorn-bika koponyáját (persze a földből kiásottat) a nem teljesen avatott más csoportba osztaná. Ez ugyan meglehet, de ebből még — gondolom — nem származna semmi baj a köztenyésztésre, hanem ha valaki egy Shorthorn-bikát összetévesztene például egy csiki busával, vagy egy m.-erdélyi szürke bikát egy fekete-tarka hollandival, avagy éppen egy szarvatlan galovay-val, ez már bizonyosan kellemetlen lenne.

Ha azonban csak vázlatosan, rövid kivonatba ide iktatom néhány hozzánk közelálló és a primigenius csoporthoz tartozó fajta fejalkatának ismertetését, alig hiszem, hogy állatismerő ember egyszeri látás után is összetévesztené őket.

Ime: »A moldvai marha elnyult testű, alacsony, mély, de nem dongás. Feje durván körvonalozott, fejéle jellegzett primigenius.

Szarva *csutak, kis villás*, sőt a Bukovinában tenyésztetteken kis csákó is előfordul.«

»A bosnyák marha között a tisztavérűek csak a testnagyságot illetőleg különböznek; fejök a testhez mérten nem kicsi, éle-
sebben körvonalozott, hosszú és a nyakkal nyiltabb szögben egyesül;
a *szarvak előre állók, tülkösek, vagy kis csákók* és gyakran a közepe
táján kissé emelkedettebb fejjel egy sikban állanak. . . .«

»A mokány marha feje a testhez mérten kicsinynek nem mondható, de okvetlenül keskeny körvonalai nem finomak. A fejél egyenes, *szarvai sokszor kis csákó alakúak vagy fölfelé állanak és tülkösek, többnyire kissé vaskosak.*«

»A magyar-erdélyi szarvasmarha feje kicsi, fejele egyenes és ha nem is durva, de mindenesetre erősebb és hosszabb szőrkoszoru-
ruval fedett, a mi a tengerpartokon tenyésztett, jól tejlő primi-
genius eredetű marhánál nem szokott lenni.«

»A fejből indulnak ki a szarvcsapok és czekeket *födik a rop-
pant hosszúságú szarvak*, melyek először mindig kétoldalt a fejtől
elállóan nőnek és csak bizonyos távolságra görbülnek felfelé«. . . .

»A szép hosszú, vékony szarvak és azok helyes állása becsültetik
és ez nagyon is igazolt, mert rendszeren a jelleg jóságával és a con-
formitással jár.«

Annak bizonyítására, hogy az élő állatok fejalakjaiból — össze-
vetve persze a test formálódásával, a szőr és bőr színeződésével —
talan mégis meghatározhatjuk (ha nem is minden egyes es.tben),
hogy az illető állat melyik fajta-csoporthoz tartozik, alig kell mást
idéznem, hiszen aki a fajták ismeretéből valamicskét elsajátított, az
csak nem téveszti össze a fehéret a feketével vagy a pirostarkával?
Ha a fajtája jellegét magán hordja az állat, ez nem is okoz nagy
fejtörést senkinek, hanem ha a jelleg bármi okból elmosódottabb,
vagy esetleg torzalakulások és egyéb, a fajta keverődéséből credő
eltérések vannak jelen, akkor igenis nehéz határozni. De igazán
szakavatott ember akkor sem eshetik (élő állatokról van szó!) abba
komikus tévedésbe, hogy egy állatot »*ugyanazon csoport más faj-
tájába osszon be.* Vajjon állatismerőnek tartanak azt az urat, a ki
bár egy csiki busát elibénk állitana erdélyi jellegű magyar marha
gyanánt? hát még aztán mit szólnának annak, a ki egy hollandi
bikával tisztelne meg ilyen czímen? Azt még értem, hogy az egy

fajta csoporthoz tartozó és megközelítő színű állatok pároztatása után származó utódok, főleg ha az egyik fajta jellege a másiké felett dominál, kétely nélkül becsusznak a tiszta fajtába, de hogy más fajta-csoportba tartozó állatoknak, pl. a primigeniusnak brachicerussal való pároztatásából származott utódok felismerése kétségesnek látszassék, azt nem tudom érteni. Aki az ilyen fajtakeverésből származó utódokat pláne első-második generációjában fel nem ismeri, az nem beszélhet fajta-ismeretről. Ebben az »Észrevételek« írója bizonyosan egyetért velem.

Hanem van még miközöttünk egy nagy bökkenő és ez a szín. Franz Müller a Sweizban élő szarvasmarhákat nem tudta fajtájuk szerint jól megkülönböztetni és arra az eredményre jutott, hogy: »A testméretek és testformák a megfigyelt állatoknál oly csekély különbséget mutatnak, hogy a fajták megkülönböztetésére megbízható alapot nem szolgáltatnak; erre legszembetűnőbb jelnek a színt lehet mondani.

Ebből folyólag azt a következtetést találom az »Észrevételek«-ben, hogy minden csekély eltérés, módosulás miatt valamely állat fajtatiztaságát kétségbe vonni nem lehet.« Hát én is azt mondom, hogy minden csekély eltérés miatt a fajtatiztaságot megtagadni nem lehet, sőt nem is szabad.

Hogy Franz Müller a Sweizben lévő primigenius, brachicerus, frontosus és brachycephalus csoportokat miért nem tudta egymástól a koponya-alakulások, illetve méretek után megkülönböztetni, azt nem keresem és ennek megfajtsáért feltevésekre nem támaszkodom, de annyit megjegyzek, hogy ma már hazánkban is vannak olyan területei, ahol csaknem az utolsó évtizedekig nem volt más, mint primigenius eredetű marha és most, ha valakinek fajtákba kellene sorozni az ottani állományt, a legtöbb egyednél a Franz Müller sorsára jutna. Mikor pedig már egy szakember ide jut, az eltérés és módosulás megszűnt csekélység lenni.

Na de vigasztalódhatunk, mert a mi szürke marhánknál megmarad még a szín és a szarv, mely után eligazodhatunk, ha ugyan ezt is nem éri valami kázus

A szarvval már baj van, mert adatok bizonyítják, hogy az lehet hengeres és lehet lapított is anélkül, hogy abból a jelleg tiszta

vagy tisztátalanságára lehetne következtetést vonni. Itt tehát nincsen semmi bizonyosság.

»A szarvak, a körmök, a szőrök, a bőr *színe* szintén nem oly változhatlan vonása a fajtajellegnek, hogy *némi* eltérés az átlagostól a vérkeverődés *biztos* jeléül szolgálna« . . . Még jó, hogy van egy kevés föntartás, mert annyi bizonyos, hogy *némi* eltérést én sem tekintek a vérkeverődés *biztos* jeléül. Igen, de nem mindenki gondolkozhat úgy, mint én és lehetnek olyanok is, a kik a *némi* eltérés határát messze látják, különösen azok után, hogy: »*tulságosan aggodalmasnak*« találtatott az a mondásom, mely szerint egy fehér tincs a farkbojtban, vagy egy kesely-sáv a szürke patában, a fajta tisztasága iránt táplált hitünket megczáfolhatja.

Én azonban ennél sokkal aggodalmasabbnak tartom azt az állítást, hogy: »Ma a simmenthali fajtánál a tarkaság van oly jelelős jellegtulajdonság, mint a magyar-erdélyi fajtánál az egyszínűség.« Ez nagy és sok tévedésre alapul szolgálható kijelentés.

Hogy a simmenthali marhának, mely mai alakját és színét alig 20—30 év óta bírja, milyen színűek voltak az ősei, nem tudom, de hogy a mi szürke marhánk legalább is ezer év óta szürke és gondolom az előtt sem volt más színű, ebben engem mindenki megerősít. Azt mondani tehát, hogy a mi ősi fajtánknál, mely változatlanul szürke maradt napjainkig, csak annyi jelentőséggel bír ez a jellegtulajdonság, mint a simmenthali fajtánál — melyből tenyésztői szemünk előtt formáltak világos-tarkát, majd fakó-tarkát, majd egyszínű világos zsemle-fakót, tehát variáltak a sötétpirostól egészen a keselyig: nem lehet, hiszen ezen a nyomon csak egyszerűen gusztus dolga, hogy a mi szürke marhánkból előbb fehér-foltos, utóbb pedig tetszés szerinti tarka váljék. Ilyen változandóságot feltételezni és sejtetni a mi szürke marhánknál, tiszta vérben való tenyésztés mellett, annyit tesz, mint megtagadni azt az ezer évet, melyben ez a fajta hazánk földjén szürkéllett.

A dolog úgy áll, hogy a mi szürke marhánknak páratlan fej és testalakulása mellett éppen a színe a legjellegzetesebb, melynek egészben változhatnak a világosból sötétbe hajló árnyalatai, de foltot nem tünek és minden arra mutat, hogy egészen tiszta véri egycdeknél foltosodás nem is fordult elő soha.

Adataim vannak rá, hogy azokban a jó hiri és emberemlé-

kezet óta egy vérben tenyésztett tiszta tenyészetekben is, melyekre hivatkozás történt, csak egy-egy és mindig ugyanazon családban fordul elő a kesely-sáv, fehér tincs vagy pigment nélküli folt; más családokban soha. A mezőhegyesi gulyában csak a »Hunyadi« családban fordul elő, a »Rákóczi« és »Attila« családban még soha sem fordult elő, noha az Almásy és Csáky-féle gulyák egyesítése óta már a családok részben összekeveredtek.

De mondjuk, hogy előfordulhat gyanútlan tisztavérű állatoknál is. A tenyésztő miképpen védekezhet ellene, mikor az »Észrevételek« írója is elismeri, hogy nekem »kétségbevonhatlanul igazam van abban, hogy a cikkemben felsorolt sajátságos alakulások nem tisztavérű állatoknál is mutatkoznak.« Na hát kérem, ha ez igaz és nincsen — mert ilyen esetben nem is lehet — biztos tudomásunk arról, hogy az állatnál nem-é keresztezés útján létesültek az eltérések, nem az lesz a legjobb tanács, hogy az ilyen állatot a tenyésztésből kűszöböljük ki?

Szerintem igen. A tenyésztő, ha egyszer célja van, csak haladjon egyenesen és a legrövidebb úton arra felé; feltevésekre, tisztán teoretikus tételekre ne alapítson. A fajta megismerteti magát, csak legyen érzékünk az ismertető-jelek megfigyeléséhez. Láttam olyan kondást, a ki száz kocza mellett minden koczának ismerte a szopós malacját és ismerék olyan juhászt, a ki a keze alatt levő nyáj minden juhát és bárányát ép úgy ismeri, mint a tanító az élbe járó gyermekeket.

Megvannak tehát az állatokon nemcsak az egyes fajtákat megkülönböztető vonások, hanem még az egyes egyedeket jellemező vonások is, csak fel kell azokat ismerni.

Mindezek a kiválóan jellemező vonások azonban minden »aggodalom« daczára mégis csak a fejün öszpontosulnak és szeretném én azt a fajta-ismerőt látni, a ki egy fajtabeli állatot a fajta tisztasága tekintetében meg tudna bírálni anélkül, hogy az állat fejét látná, ellenben megfordítva, ha tiszta fajtáról van szó, sokan vállalkoznának rá és hiszem, hogy sikeresen megoldanánk feladatunkat.

A fajtajelleg meghatározása végett tett felszólalásomra is történt úgy sub rosa megjegyzés, mint egészen felesleges valamire.

Azóta már láttuk a tenyészszarvasmarha-kiállítást, láttuk azokat a nagy és kiváló eredményeket, a melyek a fajtajelleg kifej-

lesztése és egyöntetívüvé tétele által egyes magyarországi gulyákban elértettek és mégis a »Köztelek« idei 44-ik számában ezeket olvasom: »Soha annyi kitünő magyar marha egy csoportban nem volt együtt, mint most s ha valamikor, most alkalom van arra, hogy az ember ez állat külső és belső tulajdonainak egybevetésével megállapodjon végre egy ideálban, *a magyar telivér marha eszményképében*, mert a számos változatot látva, féltő, hogy hazánk ez állatjának *faftajlellege mindinkább elmosódik* s a közös tenyészetekben sem lesz fixirozott célpont, mely felé törekedni, a jól felfogott közös érdekekben elkerülhetlenül szükséges.«

Szól még ez a hang tovább is indokaiban és célzataiban tisztán, ékesen és részrehajlatlanul.

De én már nem szólhatok, mert nekem ahhoz az erdélyi jellegű szürke marhához, a melyik annyira tökéletesedik, hogy »esetleg *lényegesen* megváltozni fog a szarvak színe, nagysága, a törzs formája, proporciója, a *bőr színe* is, sőt a fej alakja is«: semmi közöm se lehet és szívemből kívánom, hogy az erdélyrészi tenyésztőknek se legyen. Cluj / Central University Library *Jakab László.*

Tagosítási rendszerünk hiányairól.

Írja: Geometer.

III.*

Most már áttérhetünk arra, hogy a birtokrendezések és különösen tagosításoknál a fennebb előadott sérelmek minő intézkedések által nyerhetnének orvoslást.

Mindenek előtt szükséges volna, hogy a birtokrendezési ügyekben a földmivelésügyi miniszter hatásköre kitégíttassék, olyformán, hogy a gazdasági érdekek megóvása tekintetében befolyást gyakoroljon és az ügyek lefolyásáról esetről-esetre értesülve legyen.

Bármely kulturális szükségnél az állam áldozatkészsége azonnal észlelhető. Annál inkább kívánatos, hogy a gazdákat érdeklő, az adóalapot megteremtő birtokrendezési ügyek körül észlelt túltakarékosság teréről lelépve, már valahára ezen mostoha gyermek ápolására is juttasson anyagi

* Két előbbi közlemény lapunk 2. és 3. számaiban jelent meg.

áldozataiból, annál is inkább, mert a napirenden levő és mindinkább előtérbe nyomuló ágrár kérdésben, semmi nemü intézményre fordított anyagi áldozat annyira meg nem hozná gyümölcsét és oly megelegedést semmi sem vonhat maga után, mint a birtokrendezési ügyek javítására fordított állami költség.

Az állami nagyobb anyagi áldozat e téren a következőkép volna foganatosítandó:

A földmivelésügyi minister, egyetértve az igazságügy-ministerrel, nevezzen ki a saját fennhatósága alá tartozandólag egy vagy két egyént, mint állandó hivatalnokot oly czélból, hogy az erdélyrészi birtokrendezések elhelyezkedési (*érdemleges tárgyalásán*), a kiosztási munkálatok bemutatására kitűzött tárgyaláson és az új kiosztás, birtokba adás és hitelesítési tárgyalásokon működő testületeknek hivatalból tagja legyen és a gazdasági szakértő ellenőrző teendőjét teljesítse.

Ezen eljárással, ha kellő körültekintés mellett lesz kiválasztva az alkalmas szakember, teljesen ki lesz zárva az eljáró bíró által alkalmazott szakértő függő helyzetéből származó hiányos munka és felületes ellenőrzés gyakorlata.

A mai rendszer szerint az időnkiut ma itt egy, holnap ott más szakértő alkalmazása mellett, bármely tehetséges egyén legyen is az, mindig csak ujoncz munkát végez, míg az állandóan alkalmazott egyén gyengébb tehetség mellett is bizonyos gyakorlatot, rutint szerez, mely őt bizonyára igen hamar időszakai kollegái felé emelné a munka eredménye tekintetében.

Az állami gazdasági szakértőre nézve ezen általánosságban elmondottak után nézzük részletesen: a különböző tárgyalásokon minő hatásköre lenne az illető hivatalnoknak.

Az osztályozás és becslési tárgyaláson az illető érdekcsoportok jogait a becslők választása és alkalmazása tekintetében nem találom szükségesnek érinteni, mint a hogy azt a képviselőház márczius 9-iki ülésén *Izcutz* Győző orsz. képviselő az igazságügyi költségvetés tárgyalásakor megjegyezte: »Ohajtja, hogy hivatalos egyénekből álló bizottság állittassék,

mely a becsléseket eszközölje.« Miután Izekutz képviselőnek is úgy látszik tagosítási ismeretei több tapasztalaton alapulnak, — az alkalmazandó gazdasági szakértő ügyben az állami interventiot ő is szükségesnek tartja.

Az elhelyezkedési tárgyaláson az állami gazdasági szakértőnek hivatalból okvetlen jelen kellene lennie és azon esetben, ha egyezség jön létre, az érdekelt birtokosokat figyelmezteti az olyan körülményekre, a melyek későbbben vitás kérdéseket támaszthatnának, vagy esetleg a kivitelben gazdasági akadályokba ütközhetnék és a melyek révén az előre nem látás címén az egyezségtől eltérésre szoruljon a kiosztás teljesíthetése.

Birtokrendezési végrehajtásoknál felmerülhet, hogy egyik érdekcsoport a neki nem tetsző munkálat ellen azt állítja, hogy az általa proponált elhelyezési egyezséget nem úgy értelmezte, mint a hogy az a kivitelben formát nyert, hanem más módon. Végtére az ilyen félreértésekből származható hibákat sohasem lehet helyrehozni. Továbbá, hogy az elhelyezkedés necsak egyoldalú, hanem minden tekintetben és gazdaságilag jól berendezhető legyen, a kinevezett szakértő lenne hivatva az eljárás ismeretének hiányaiból származható tévedésekre figyelmeztetni az illető birtokosokat és megóvni a gazdasági botlástól.

Azon esetben pedig, ha egyezség nem jön létre, az állami szakértő hivatalos teendője lenne a felek által meghívott szakértők figyelmét felhívni az elhelyezkedés és a felsőbb bíróságok ítélkezésére fontos mindazon körülményre, a melyet az eljáró bíró — nem lévén gazda — nem tudhat és a melyeket a véleményekbe felölelni okvetlen szükségesnek tart, minél fogva a gazdasági érdekek megóvása szempontjából felek szakértői minden körülményben kielégítő szakértő véleményt terjeszthessenek be.

Igen fontos teendője volna az állami gazdasági szakértőnek az új munkálat bemutatásakor a helyszíneire tűzött tárgyaláson. Nevezetesen azért, mert a legtöbb kifogásolható hiba ellen ezen tárgyaláson van helye a birtokosok felszólamlásainak és ha ezen tárgyaláson az el-

helyezés ellen kifogásait a birtokos elmulasztotta volna, akkor bármely sérelmes beosztás, avagy egyezség, illetve ítélettelenes kiosztás által lett valaki megkárosítva, a hitelesítési tárgyaláson eljáró bíró által a reclamatio el lesznek utasítva, mivel a bemutatáskor a kiosztás ellen reclamatio nem történt. Ez pedig nagy hiba, mert a gazdaközönség csak a térkép és műszaki munkák után meghatározni nem tudja, hogy valjon illetősége az egyezség vagy ítéletnek megfelelőleg lette kiadva és csak ha ki lesz hasítva, akkor tudja magát tájékoztatni. Igen ám, de már akkor az elhelyezés elleni felszólamlás jogának vége van.

Ezen körülmények közt a gazdasági szakértő lenne hivatva minden érdekcsoport elhelyezésére vonatkozó egyezség vagy ítélettel az új kiosztás munkálatait összehasonlítani és az egyes birtokosokat figyelmeztetni az őket illető sérelmes körülmény fenforgására.

A jelen körülmények között az eljáró bíró által alkalmazott szakértőtől ezen teendők elvégzését nem várhatjuk, mert nem független hivatalos tagja a bizottságnak, hanem szintugy alárendeltje az eljáró bírónak.

És miután igen gyakran megtörténik, hogy a meghívott szakértő a tagosítási ügyek legegyszerűbb részében sem avatott, az uzusnál fogva sok esetben az eljáró bíró végzi az ilyen stromannak teendőjét, a midőn a felvett szakértő szerepe csak igenlés és beleegyezésből áll.

Hogy egy ilyen stromannal szakértő helyett rendes hivatalnok alkalmazása után a tárgyalások menete a birtokosságban mennyivel több bizalmat keltene és az erkölcsi hatás mennyire más lenne, azt a tisztelt olvasó gazdaközönség van hivatva megbírálani.

Az utolsó tárgyaláson az új tagok birtokbaadása és hitelesítésénél a gazdasági szakértő szerepe sok tekintetben csak műszaki ismeretekkel kapcsolatosan végezhető el lelkiismeretesen, a midőn a kiosztási akadályok címén történt változtatás vagy bármely más műszaki kérdésbe ütköző elbírállás teljesítendő, a gazdasági szakértőnek feltétlen kombi-

náló képességgel és a térképi munkálat ismereteit kell bírnia; mert a hitelesítő mérnök a műszaki pontos munka és a számítások jósága, ugyszintén a természetbeni kihatás helyeségének megvizsgálásával eléggé el van foglalva és a gazdasági ügyekkel kapcsolatos kérdések elbírálása nem tartozik hatáskörébe, mert azokhoz tulajdonkép nem is érthet.

Ezen felállítandó hivatal székhelyéül *Kolozsvár* lenne megjelölendő, hol az illető tisztviselő az *erdélyi gazdasági egyletnek* is hivatalból tagja lehetne, az egyleti gyűléseken az előforduló tapasztalatairól beszámolva és ismertetve a lefolyt birtokrendezéseket, ugyszintén más tapasztalatait az időnként észlelt hiányokról, az erdélyi gazdasági egylet elébe tárná, a hol ezek felett megállapodások jöhetnének létre, a melyeket a gazdaközönség is időnként az egylet hivatalos lapja után figyelemmel kísérlhetne.

A tisztelt gazdaközönség által olvasott ezen három közleményem után mielőtt áttérnék azon módosítások meghatározására, melyek az érvényben levő birtokrendezési törvények és utasítások, érdemleges eljárás és végrehajtás keretébe beillesztendőek lennének, szükségesnek véleml a szives olvasó közönséghez, a ki ezen száraz és nem nagyon érdeklő, inkább a gazdasági közérdeket szolgáló fejtegetéseimert volt szives elolvasni, azon kérdéssel fordulni, vajjon véleményük szerint helyeseknek vélik-e a fentebbiekben megirtakat, minő hozzátenni vagy elvenni valójuk lenne közleményemből, szóval többek szives hozzászólását kéreml e tárgyban, melynek fontosságát és sürgősségét számos példa bizonyítja. — *

Telivér magyar marha.

Az »Erdélyi Gazda« f. é. 4. és 5. számában igen érdekes vita indult meg azon fontos kérdés fölött, hogy: a hazai szürke marhát tiszta vérben fenntartandó, meg kell-e már végre állapotnunk azon ismertető jelekben, melyek ezen primogen állat fajtajellegére nézve karakterisztikusak, avagy nem kell megállapotnunk azon egyszerű

* Szives figyelmükbe ajánljuk olvasóinknak e kérdést, mely a gazdaközönség legelső rangu érdekeivel foglalkozik és készséggel fogunk helyet adni lapunkban minden idevonatkozó hozzászólásnak. Szerk.

oknál fogva, mert a jelek ezer esztendő óta ismeretesek s különben is egyszer s mindenkorra egy ideális formában meg nem állapíthatók, mivel a kultúra kezében levő állatok jellegükben változásoknak vannak alávetve.

Ha szabad igénytelen nézetemnek kifejezést adni, az oda konkludál, hogy: éppen mivel a domestikált kultur-állatgenerációk során s a tenyésztők különféle formájú irányítása folytán kisebb-nagyobb mérvű és lassabb vagy gyorsabb változást és átalakulást szenvedhet, daczára annak, hogy ezer év óta ismerni *véljük* a magyar-erdélyi primogén marhának fajtajellegét, nagy ideje, hogy a jövőben tisztavérben — már a törvény rendelkezésénél fogva is tenyésztendő — oda állítsuk magunk elébe az ideált olyképen, a mint azt a világ minden valamire való tenyésztője odaállította a múltban és odaállítja a jelenben, ki nem lévén zárva így sem, hogy ez ideáltól egy még tökéletesebb forma felé abberálhasson a tenyésztő, avagy hibákat ejtve mesterségében, stagnáljon, vagy éppen visszaessék állatjával annak előbbi primitivebb jellegébe.

Mert hiszen hol az a modern tenyésztő állam, a mely valamely állatfajta tisztá vérben fenntartandó, annak fajtajellegére egészen a szőrszálhasogatásig nem kényes? Mi akarnánk lenni azok, a kik állataink fajtajellegét semmibe vennők?

Hát erről az imént jelzett vitatkozó felek között szó nincsen, szó csak arról van, hogy az egyik fél nagyon is nagy precizitással óhajtana a magyar-erdélyi marha fajtajellegét megállapítva látni, a másik fél ellenben nem tartja szükségesnek a szőrszálhasogatásba való bocsátkozást s megelégszik felületesebb meghatározással is.

Én nekem az a véleményem, hogy mint sok dologban, ebben is a középben van az igazság.

Azt mondtam előbb, hogy a magyar-erdélyi marhatajta jellegét ismerni *véljük*. E mondásom mellett most is megmaradok. Nem ismerjük, vagyis *feltétlen biztossággal* nem tudjuk leírni a magyarországi szürke primogén marhának fajta-jellegét, mert hiszen őseink ezen állatjáról sem képben, sem írásban mi sem maradt reánk, a mi az akkori s a mai típus közötti párhuzam megvonására alkalmas volna, a miből tehát kideríthető volna mindenekelőtt az, hogy egyáltalán az a marha-e hát a mai magyar marha, a mely volt ezer év előtt, vagy volt 500 év előtt, vagy csak 100 év előtt is.

Én nekem nagy a gyanum, hogy a vitatkozó felek közül egyik se akarja ezt kutatni, ezt hát én se kutatom; de kutatni kívánja az egyik fél azt, hogy a mai erdélyi forma-e hát a tipikus, vagy a Királyhágón inneni, avagy tipikus mindakettő. Csakhogy aztán a tisztavérűségre nézve melyikben állapodjunk meg, kérdezem én: a 300 kiló vagy a 600 kiló. súlyokban; a zömök, széles alkatuakban, vagy a hosszabb lábuakban; a szürke szőrűekben, vagy darukban, borzderesekben; a hengeres vagy lapított szarvuakban? Azokban-e, a melyeknek fejélük szélesen terjeszkedik és egyenes, avagy a melyeknek a testrésze keskeny és hepchupás? Azokban-e, a melyek szarva fel- és hátrafelé törekszik a növésben, avagy a melyeké alacsonyabban és oldalt terjeszkedik? A keskeny és sekély szűgyü, mellkasu és faru, vagy a széles és mély szűgyü, mellkasu és medenczéjü példányok-e azok, a melyekben meg kell állapodnunk, továbbá a hosszú vagy rövid ágyékuak, a telt vagy nyurga konczu és czombuakban-e? stb. stb.

Egyszóval már a külső ezen nagy határok között mozgó különbsége eléggé mutatja, hogy a csoportban (mely a podoliai vagy szürke síki marha neven szereplő nagy csoportnak egy alcsoportja, vagyis egyik fajtája) bár amugy nagyjában van egyöntetűség és van elég karakterisztikus jel, de kerekre kidomborodott fajta-jelleg nincs, olyan legalább nincs, a melyből megnyugvással kimondható, hogy ez az a marha, a melyet telivér magyar marhának nevezhetünk.

De így állunk a belső tulajdonokkal is! Egy pár közös vonás van itt is, pl. az aránylag lassu fejlődés, az aránylag kicsi tejelő képesség, az aránylag nem nagy hizodalmasság és az általában jó igavonó képesség, kapcsolatban szilárd szervezettel, edzett természettel.

Mi legyen már most meg az ideális magyar marhában mind-ebből, mikor tudjuk, hogy vannak 1500 liter tejen felül adó törzseink, 1000 kilón felül hizlalható individuumaink, vannak mozgékonyabb s kevésbé mozgékony egyedeink.

De hol, melyik fajta keretében nincsenek egymástól elütő tenyészetek és individuumok, mondja igen helyesen az egyik vitatkozó fél s mondom én is. Ámde miért ideálja az angol telivér ló tenyésztőjének a hosszú, karcsu nyaku, terjedelmes dinnye alakú faru, bár

nem nagyon dongás, de hosszú és mély mellkasu, a magasságnál hosszabb törzsü, sok földön álló, hosszú, dült lapoczkájú, hosszú, jól izmolt felső és alsó karu, felső és alsó czombu s hatalmas csánku ló? Miért ideálja a simmenthali marha tenyésztőjének a nagyhomloku, fedélszerű fejlü, lapított szarvu, fehér tejü, kesely szutyaku, fehér farokbojtu és kesely körmü marha? Miért eszményképe a yorkshirei disznó tenyésztőjének a korai fejlődés vagy szaporaság, a törzsének paralelloipedon formája, a finom kesely szőrzet, a kicsi fej és láb stb.? Hát mi mutat valamely állat tisztavérűségére, mi adja meg fajta-karakterét, ha nem mindezen és egyéb külső és belső tulajdonság?

Amiért a fajok és fajták változandóságát, átalakulását, mint kétségtelen tényt valjuk, következés-e, hogy odaállított ideál nélkül menjünk neki valamely állat tisztavérben való tenyésztésének abban a hitben, hogy aztán elhiszik nekünk, hogy csakugyan tisztavérben tenyésztünk, különösen abban az esetben, ha — mint a magyar marháról általában — törzskönyvet is igen kivételesen vezetünk.

Hát arról valóban nem lehet szó, a mint nincs szó semmiféle domesztikált állatfajtánál a világon, hogy az eszményképtől elütő, s talán jóval hasznosabb individuumok s egész családok, törzsek ne keletkezzenek akár célutadatos tenyésztés, akár atavizmus és visszafajtázás útján, de daczára ennek s illetőleg éppen ezért, ha nem is teljes precizitással de nem is csak felületesen, meg kell állapodnunk magyar marhánk fajtajellegében, hogy a tisztavérűség kriteriumát ismervén, tudhassuk, hol a határ a tiszta vérben való javulás vagy elcsenevészedés és hol a keresztezés, a kevertvérűség s tiszta vagy telivérűség között.

Szörszálhasogatásig menni nem tanácsos, de felületesen báni el a dologgal, egyenesen veszedelmes, ha csak ki nem akarjuk mondani, hogy: mit nekünk tipikus magyar marha, mit nekünk ha kesely, ha daru, ha rigó, ha zömök, ha nyulánk, ha karakterisztikus, primigenius feju, hanem csak huzza jól az igát, hizzon gyorsan és nagyra s adjon sok és jó tejet. Persze, hogy így van! De mikor más marha fajtában is mind erre s egyéb belső tulajdonokra is csak a külső jelekből következtethetünk, a tisztavérűségre pedig ilyen karakterisztikus jelekben való megállapodás és törzskönyv nélkül abszolte nem!

Felfogásom szerint ebben a dologban más jó kibuvó nincs, mint igenis megállapodni végre valahára egy általános fajtajellegben, mely pusztán csak a tisztavérűségnek legyen kriteriuma a magyar marha változataiban s az ilyen jellegű magyar marha — feltevéen még, hogy törzskönyvezve van — *telivér magyar marhá-*nak neveztessek, elhagyásával az erdélyi és magyar jelleg hánytorgatásának.

Vonatkoznék tehát a telivér magyar marha jelző egy olyan modern magyar marhára, a mely külső és belső tulajdonai tekintetében ma a legkiválóbb és pedig nem csak az igavonó, tejelő és hus jellegben külön-külön, hanem e három hasznosításban együttesen is.

Meg kell hát legyen e modern magyar marhán és marhában a *lehető* legnagyobb mértékben külön-külön vagy együttesen az igavonó vagyis erő kifejtő képességre, a hizodalmasságra és jó tejezésre mutató mindazon jel, mely mindnyájunk előtt eléggé ismeretes, a nélkül, hogy gyanusítani lehetne azt a bizonyos individuumot, hogy bár csak egy csepp vér is van benne egyéb marhából, mint az u. n. magyar-erdélyi, szürke primigeniusból.

S ezért van igaza annak a félnek, a ki a koponyaalakulásra, bőr és szőr színre, szarv és köröm minőségre, sőt termetre, törzs- és láb alkatra stb. mind súlyt kíván helyezni.

Annyit nem lehet elvitatni, hogy a kultura által alig érintett, egyéb fajtákkal össze nem keveredett *mai orosz* síki marha az, a mely az egész podoliai csoportnak legősibb fajtajellegét magán viseli — s tény, hogy nagy átlagban épen ehhez hasonlít leginkább a legtipikusabbnak tartott magyar-erdélyi marha is. A tisztavérűség megítélésénél tehát annál inkább elfogadhatjuk mérvadóknak azon közös vonásokat, melyek az orosz és magyar síki marhán feltehetőek, mivel ezek a közös vonások egyéb — a podoliai csoportba tartozó fajtáknál is — több-kevesebb kivétellel s eltéréssel — jelen vannak.

Jellegző tehát a magyar marhára a szürke szín, mely a legvilágosabbtól a legsötétebb árnyalatig mehet, rigó szájjal is járhat, de borzderes színü nem lehet. Jellegző az általában festékes bőr, melyben kesely foltok sehol elő nem fordulnak s legfeljebb a fülben a pamacs szőr fakult. A bőr mindenütt festett lévén, a fény szájjal legálább is palaszürke vagy aztán fekete. Ilyenek a körmök is s a

farok vége (bojtja) és a szarvak hegye is. A szarvak egyébként mindig legalább is oly hosszúak, (rendszerint azonban hosszabbak) mint a fej, hengeresek és soha se csutka alakúak, se nem lapítottak, se nem keselyek, hanem szürkék, legfeljebb sárgás, olajzöldes vagy rózsaszinbe játszó szürkék. A fejél — akár kisebb, akár nagyobb a szarvtövek közötti távolság — mindég vízszintes, vagy ahhoz egészen közelálló, jellegző a lebernyeg, mely legalább is közép nagyságu. Jellegző, hogy a mar a hátvonallal — különösen tehénél — egy sikban sohase fekszik, hanem magasabban áll, a far pedig sohase tornyosodik s a súly legalább 450 kiló.

Mind e jelek a vértisztaságnak jelei. Ha a modern magyar marhánál ezek nincsenek meg, legalább is meginog tisztaságába vetett hitünk. E hitünket, ha a vértisztaság éppen mondott jelei fennforognak, nem ingathatja meg azonban a szokottnál szélesebb hát, egyenesebb, nagyobb far, teltebb koncz és czomb, korrektebb lábállás, nagyobb mélység és dongásság, nagyobb tőgy, csendesebb vérmérséklet, gyorsabb fejlődés, jóval nagyobb súly.

E szerint én telivér magyar marhának merném nevezni — kezdetben törzskönyvi bizonyítvány nélkül is — a mondott tulajdonokkal bíró szarvasmarhát akár szélesebb fejélű, zömökebb testű, szóval *erdélyi*, akár keskenyebb fejtetejű, nyulánkabb alaku, szóval *magyar* típusu az; telivérnek merném nevezni még azon egyedeket is, melyek *csak* a fajtisztaság jeleit viselik magukon, de ideálképpen persze nem azokat állítanám a tenyésztő elé, hanem azokat, a melyek az utóbb említett tulajdonokkal *is* bírnak. Tenném ezt azért, mert úgy gondolkozom, hogy a miért a magyar marha korrektebb alkatúvá, valamivel jobb tejelővé, egy kissé gyorsabban fejlődővé, jobban hizóvá lesz, azért nem szünik meg kitünő igás állat lenni; és illetőleg a tenyésztőtől fog függni továbbra is, hogy tiszta vérben 3 hasznosításra dolgozzon állataiban, avagy tiszta vérben husprodukáló, igás és tejelő marhát külön-külön dolgozzon ki abból a becses anyagból, a mely semmiképen se nehezebben gyurható matéria, mint a modern marháknak bármelyik primitív őse.

Ha ez igazságot eddig nem láttuk, nem hittük volna, az ezredéves kiállítás tenyészmарha csoportjában a hiresebb magyar tenyészetek erről világosan meggyőzhettek, a melyek egyedein egyébiránt azon típust is telfedezhették, melyet én ezen állatfajta

jellegeinek tartok és egyszersmint a vértisztaság zálogának is nézek.

Szörszálhasogatásba ne bocsátkozunk tehát, de ennyire legalább jöjünk tisztába már, mert különben a magyar marhajellegek az illetékes tenyészkörletekben való fentarthatása, a priori is, feltétebb kérdéses.

Monostori Károly.

Az ezredéves tenyészjuh-kiállítás.

Minthogy a „*Kiállítók jegyzéke*“ a »Bevezetés«-ben megbizhatóan tájékoztat hazánk juhtenyésztésének mai állapota és törekvései felől, szövegszerűen ide igtatom a »Bevezetés« szövegét egész terjedelmében.

»A gyapju árának hanyatlása, társulva az utóbbi időkben a juhhús exportjának megszűntével, együttesen idézték elő azt a körülményt, hogy Magyarország egykor oly híres juhtenyésztése hanyatlásnak indult. Ennek a hanyatlásnak a jellege nem a minőségben nyilatkozik, hanem inkább a juhok számának csökkenésében.

Magyarország minőségileg ma is az európai kontinens legelső juhtenyésztő országát képezi. Sehol Európában a finom posztógyapju oly minőségben és akkora mennyiségben elő nem állítatik. Ez az irány adja meg első sorban a jelen ezredéves tenyészjuh-kiállításnak a jellegét is; mert ugy számra, valamint minőségre a legfinomabb posztógyapjat szolgáltató electoral-negretti a domináló. Az a kevés, de jó táplálékot igénylő gyapjas juhfajta, a mely a legnagyobb és legjobban kezelt uradalmaink másként nem értékesíthető téres legelőit hasznosítja.

Magyarország juhtenyésztésére azonban nem maradhatott hatás nélkül az az irány, mely előbb Franciaországban, később Németországban mind nagyobb tért hódított épen akkor, a midőn a gyapju árának hanyatlásával egyidejűleg a hustermények ára emelkedni kezdett, miből kifolyólag a juhtenyésztésben az eddigi tultenyészített gyapjutermező állatokat a hús termelésére átalakítani kezdték és a tömeges gyapjutermeles mellett a hustermelésnek megfelelőleg a nagyobb és arányosabb test kifejlesztésére törekedtek. A gyapju finomsága másodrendűvé csökkent, annak mennyiségi termelése lépett előtérbe s ezzel egyidejűleg a hustermelésre alkalmas testarányok fejlesztése első rendű feladattá vált. Így honosodott meg nálunk is mind nagyobb mértékben a fésűs gyapjas juhok tenyésztése, részben tiszta tenyésztésben, részben a meglevő finom gyapjas fajták keresztezésében.

Ezzel egyidejűleg azonban az eredeti hazai juhtajták, melyeknek gyapja a meghonosodott és évszázadok óta meglehetősen magas

fokra emelkedett háziipar részére szolgáltatta gyapját, részben pedig mint tejelő állat a hazai kiváló minőségű juhsajtok előállításának nyers anyagát adta, a raczka és cigája tenyésztése legnagyobb-részt extensív irányban országszerte régi kiterjedésében fentartatott.

Ellenben az angol husjuhajták aránylag csekély mértékű tért tudtak foglalni, kivált azért, mert gyapjutermelés nélkül pusztán hustermelésre alkalmasak, ennek az értékesítése pedig a francia határok elzárása óta még nehezebb, mint a gyapjúé.

A fent röviden vázolt viszonyok adják meg a jelen kiállítás jellegét. A finom *electoral-negretti merino* mellett a *hazai és külföldi fésűs*, a *hazai raczka és cigáják* és csak kis mértékben vannak a *husjuhok* és ezek keresztezései képviselve.

A kiállítás berendezése is ezen fajták szerinti beosztással történt.*

E »Bevezetés«-nek a raczkákról (czurkánokról) és a cigájákról szóló része az erdélyi vármegyékre vonatkozván, nem tájékoztat kellően a mai állapotok felől. Azt tartom, leghelyesebb lett volna ugy fogalmazni, a mint következik:

Az eredeti hazai juhajták, melyek az évszázak óta meglehetősen magas fokra emelkedett, újabban azonban hanyatlani kezdő *háziiparnak* szolgáltatnak gyapjút és ma már örvendetesen virágzó *gyáripar* gyapjuszükségletének nagyobb részét is fedezik, az eddigi extensív irányban s körülbelül egy évtíz óta változatlan számban tenyésztetnek, mint tejelő juhok nyers anyagot szolgáltatva egy-szersmind az évről-évre nagyobbodó mennyiségben forgalomba kerülő csemegeajtoknak és turónak, valamint a köznép ama nélkülözhetlen ételnemüinek, melyek juhgazdaságok főtermékei. Nevezetes tudnivaló továbbá, hogy újabban a cigájajuh kezd tért hódítani s már több nyáj alapítottatott ennek a jeles fajtának tisztavérben való nemesítésére.

* * *

Hazánkból a *tenyészjuhok* osztályába felküldetett összesen: 752 merinos, 148 raczka (czurkán), 49 cigája, 62 husjuh és 141 különféle keresztezésű juh.

Tehát majdnem négyszer annyi merinos volt a kiállításon, mint czurkán és cigája együttvéve. Tudva azt, hogy ez idő szerint aligha nem több czurkán és cigája legel hazánkban, mint a hány merinos, a kiállítás eme csoportjának számaránytalansága meglepni fogja bizonyára mindazokat, kik czurkán-czigája tenyésztésünk viszonyait nem ismerve, nem veszik tekintetbe, hogy ezeknek a juhoknak tenyésztési területei távol fekszenek a székesfővárostól, hogy a czurkánok és cigáják legnagyobb része kisbirtokosok, szegény juhos gazdák tulajdona és hogy a tehetősebb, a nagyobb birtoku

nyájtulajdonosok tulnyomó nagy része még mindig nem *juhtenyésztő*, hanem csupán *juhtartó*, a ki többet törődik a vadászkutyájával, mint a juhnyájával, nagyobb gondot fordít a nyakravalója megválasztására, mint a szaporításra megtartandó bárányok kiválasztására s a kik még mindig nem tudják, hogy nyájuk többet jövedelmez sok hirneves merinos nyájnál. Nem nemesítik, nem tökéletesítik nyájukat, abban a téves hitben élve, hogy azzal a „*paraszt*“ juhval nem érdemes vesződni; azt nem érdemes kiállítani, mert hiszen „*mind egyforma az*“ és aztán „*mi nézni való van azon*“?

Az erdélyi részekben még csupán egy merinos nyáj létezik tudomásom szerint, Mező-Záhon Betegh Sándor birtokán, a többi nyájak lassanként, szép csendesesen eltűntek, helyet adva ismét a czurkánoknak vagy pedig a cigajáknak. Ezért feleslegesnek tartom a merinosok csoportját részletesen ismertetni.

A ki a merinosok — a birkák — iránt érdeklődött, napokig tanulmányozhatta az egyes tenyésztési irányok különböző variációit, melyek mindenike tanuságot tett a felől, hogy merinos tenyésztőink nagy gondot fordítanak majdnem kivétel nélkül arra, hogy ne csak a gyapju legyen a kívánalmaknak megfelelő, hanem a test is, a törzs formája s a lábak állása is jó legyen. Czurkán és cigaja tenyésztőink e részben sokat tanulhatnak a birkanyájokban.

A szakértő szemlélőnek azok a csapatok okoztak legtöbb gyönyörűséget, melyek a magas finomságu nemes posztógyapjut termelő régi hires nyájakból küldettek fel. A nagy testen tömeges *fésűs gyapjúra törekvő francia* — Rambouillet — *irányu* tenyésztések is kitünő csapatokkal voltak képviselve. Ugy látszik, ennek az iránynak hódolnak többé-kevésbé azok a tenyésztések is, melyek a *hazai fésűs* iránynak voltak kitünő reprezentálói nem is oly régen, az 1885. évi országos kiállítás alkalmával.

A *czurkánok* csoportjában a felfelé álló pörge szarvakkal ékeskedő *magyar juh* meglepően szegényesen volt képviselve. Debreczen város juhtartó gazdái küldöttek egy fehér és egy fekete csapatot, néhány szép báránnyal és pár hatalmas czimerü kossal.

Hat csapattal volt képviselve a czurkánjuhok oldalt álló, csigás szarvakat hordozó változata, a mi czurkánunk. Feltűnést keltő szép egyforma kosokat és anyákat küldött Gróf Bánffy György zentelki nyájából, melyeknek szabályos teste, gyönyörű fürtös fehér bundája mindenkinek tetszett; a kosok a homlokfelé hajló és hegyükkel előre irányuló szarvaikkal Bosznia-Hercegovinából felküldött kitünő czurkánokhoz hasonlítottak az összetévesztésig. Egyformaságával tiint ki az erdélyi római katolikus status radnóti uradalmából küldött igen szép fehér csapat és — a kolozsvári m. kir. gazdasági tanintézet jóhírű fehér czurkán nyájából is szép állatok küldettek.

Az ugynevezett népies tenyésztést 50—50 juhból álló két kis nyáj fehér czurkán volt hivatva bemutatni, az egyiket *Háromszék-megye gazdasági bizottsága*, a másikat pedig a *liptómezei gazdák szövetsége* küldötte a kiállításra. Mind a két nyáját fejték is és rög-tönzött estenákban feldolgozva a tejet, a sajtkészítést is bemutatták a közönségnek a maga eredeti egyszerűségében. Szürke-fekete czurkánok nem voltak a kiállításon. A kik megigérték, hogy küldeni fognak és be is jelentették csapataikat, elmaradtak, kellemetlen zarvarba hozva ezzel a rendezőséget.

Rendkívül tanulságos volt a cigaják csoportja, daczára annak, hogy csupán négy nyáj vett részt: *Fórizs Mihály* tatrangí nyája, a *kolozsi m. kir. állami birtok, a szentimrei m. kir földmives-iskola* nyája és az *algyógyi földmives-iskola* nyája. A kolozsi nyáj éppen úgy, mint a szentimrei nyáj Fórizstól vásárolt állatokkal alapított ezelőtt 6—7 évvel és valóban bámulásra méltó, a mit ez alatt a rövid idő alatt ebből az ugyan jó, de ugyszólva primitív anyagból formálni tudtak a helyes kiválasztással és jó takarmányozással. A kolozsi cigaják kitünők, az egyik kos pedig mintaszerű állat. A szentimreieket látva, azonban alig tudtam elhinni, hogy azoknak az utódai, melyeket a brassói havasokon annak idején kiválasztani segitettem. Szabályos formájú nagy állatok, melyeket mindenki angol down juhoknak tartott. A ki ezeket a cigajákat látta, nem fogja többé álomnak tartani, a mit mostanig irtam és mondtam a cigajákról. Ha Szentimre úgy halad tovább, mint a hogy megindult, rövid idő multával joggal elmondhatja, hogy megteremtette a magyar husjuhót.

Megemlítésre méltónak tartom, hogy szakértő gyapjuismerők a cigajagyapjút a *fésűs gyapjuk* közé sorolják és szép jövőt jósolnak e gyapjunak, oly jól tejelő és hizalmas állatokon termelve, mint a miyenek a cigajaja juhok.

Fórizs Mihály elismerést érdemel azért, mert fekete gyapjas cigajákat is küldött fel; a kolozsi nyáj intézője pedig jól tette, hogy a veres — piros — feji és lábu cigaják közül is küldött néhány darabot, alkalmat adva ezzel a nevezetesebb színbeli variációk megismerésére. Ezekről az utóbbiakról azt tartják a cigajaja nyájtulajdonosok, hogy jobban tejelnek és finomabb gyapjuk van.

A *husjuhok* csoportja arról győzött meg, hogy a juhtenyésztés ezen ága hazánkban csakugyan stagnál. Nincs egyetlen oly tenyésztésünk, mely valami különöst tudna felmutatni, mely nélkülözhetővé tenné a külföldről való kosbehozatalt. Szép formájú és jól fejlődött $1\frac{1}{4}$ éves anyákat és ugyanily kora kosokat állított ki *gróf Károlyi Alajos örökösei* stomfai Cotswold \times Hampshire \times Southdown nyája, melyben tehát három angol husjuhajtja vére egyesített. Figyelmet érdemelték még *örgróf Pallavicini Alfonz*

Annamajori — Nagy-Surány — nyájának fiatal anyái és kossai. Minthogy azonban ez a nyáj 1881-ben közönséges hazai fajta (miféle?) volt, a »kiállítók jegyzéke« magyarázata szerint és csak azóta keresztetetik Hampshire-kosokkal, a keresztetések csoportjában kellett volna szerepelnie.

Érdekes volt a *keresztetések* csoportjának képe. Nevezetesen a *zsombolyai* — gróf Csekonics Endre — cigája Hampshirei keresztetések okoztak feltűnést jól formált mély törzsükkel. Abban azonban némiképpen kételkedem, hogy az alanyul használt cigáják tisztavérűek lettek volna.

Nemeskéri Kiss Miklós véghelesi cigája frieslandi keresztetései is feltűnést keltettek; szépen formált jó állatok. A kiállítók jegyzéke magyarázata szerint a 3500 tenyészanya-juhból álló nyáj 100,000 liter tejet adna átlag évente; egy fejős anya tehát kerek számban csak 29 liter tejet ad. Ez azt bizonyítja, hogy a bőtejelő frieslandi fajta nem tudta a cigájak tejelését fokozni, sőt ellenkezőleg a keresztetés úgy látszik károsan hatott ezen irányban, mert hiszen tisztavérű cigája-nyájokban bátran lehet 45 liter tejet átlagul venni egy fejős juh után.

Külön dicsérő felemlítést érdemel a „*Bosnyak—hercegovinai cs. és kir. országos kormányzóság csoport-kiállítása.*“ Együtt láttuk ebben a csoportban mindazokat a juhokat, melyek Boszniában, Hercegovinában őseredeti fajták és azokat a fajtákat, melyekkel a cs. és kir. kormányzóság bőzsebű atyai gondoskodással igyekszik bosnyák testvéreink juhtenyésztését fellendíteni. A bosnia—hercegovinai czurkán és cigája-juhok szép testű, válogatott példányokból álló csapatokkal mutattattak be. A cs. és kir. kormányzóság által az ugynevezett „*mezőgazdasági állomások*“ -on tartott fajták közül a bőtejelő *frieslandi*, a nemes posztógyapjas telivér *electoral merino* és a drága prémet adó telivér fekete *perzsi* *hájás farku* juh állítatott ki nagy csapatokban; továbbá a különféle keresztetési kísérletek eredményét is bemutatták. A cs. és kir. kormányzóság fényesen bizonyította, hogy mit lehet tenni, ha elegendő pénzzel és kellő idővel rendelkezünk és példáját adta egyuttal annak is, hogyan kell valamely országrész, vidék stb. állattenyésztését a kiállításokon bemutatni.

A május 15-től 19-ig tartott tenyészjuhkiállítás bíráló bizottsága a következő erdélyrészi tenyésztőket tüntette ki: *Raczkánál*: millenniumi nagy érmet kapott gróf Bánffy György, kiállítási érmet az erdélyi róm. kath. status radnóthi uradalma és Háromszék vármegye gazd. bizottságának kollektív kiállításában *Fénig Vaszi. Közreműködői érmet* *Ásványi Lajos* intéző (Kolozsmonostor). *Czigájánál*: *Kiállítási érmet* kapott *Fórizs Mihály*, *közreműködői érmet* *Hauer Géza* (Szent-Imre), *Málnássy Ferencz* intéző (Kolozs-Pusztá).

Dr. Szentkirályi Akos.

A tenyészszarvasmarha kiállításról.

Az utóbbi évtizekben elég sűrűn követték egymást nálunk a tenyészállatkiállítások és így hazánk több vidékén ismételve nyílt alkalmunk állatállományunkat megismerni; arról az örvendetes haladásról azonban, a mely nálunk úgy a hazai, mint az idegen fajták tenyésztése körül észlelhető, teljes képet nem alkothattunk magunknak.

Az ezredik év kiállítására volt szükség, hogy alakjában, értékében és tömegében egyaránt tisztán lássuk meg azt, a mink van és egyszersmind vegyünk tudomást arról is, a mink nincsen. Minden fénynek meg van a maga árnya, tehát a mi fényesen sikerült kiállításunknak is meg kell, hogy legyenek szomorú tanulságai.

Minél nagyobb a haladás egyfelől, annál feltűnőbb az elmaradottság másfelől. A tapasztalatokat azonban, akár jók azok, akár rosszak, okkal-móddal egyaránt hasznosíthatjuk s így a mi kiállításunknak is úgy fényessége, mint árnyéka, hasznos tanulságul szolgálhat.

Mi első sorban is azt sajnáljuk, hogy hazarészünk gazdaközönségének csak kis része nézhette meg ezt a kiállítást, melynél sikerültebbet, gazdagabbat és tanulságosabbat nem láthatott mostanában senki.

A rendezés nagy munkáját Pirkner János állattenyésztési főfelügyelő elismerésre méltó buzgalommal, kiváló szakértelemmel és a mi fő, eredményében fényes sikerrel végezte. És ha ezt itt feljegyezzük, legszebb kötelességünknek tesszünk eleget, a nélkül, hogy a végzett óriási munkát érdeme szerint méltatni tudnánk.

A kiállított állatok szám és fajták szerint a következőleg oszlottak el:

magyar alföldi marha	763 drb.
„ erdélyi marha	111 „
„ hegyi marha	12 „
berni-simmenthali marha	384 „
freiburgi fekete-tarka	10 „
pinzgauai marha	198 „
borzderes hegyi marha	321 „
hazai tájfajták i	267 „
kereszteezések	99 „
bivalak	48 „
boszniai és hercegovinaiak	149 „
összesen:	<u>2362 drb.</u>

Nagyon örvendetes ezen nagy szám mellett az, hogy a kiállított állatoknak több mint fele a hazai fajtákból, illetve tájfajtákból való.

Minket természetesen első sorban a magyar-erdélyi és a magyar-alföldi marha érdekel, melyhez hozzávehetjük még a magyar hegyi marhát is, noha ennek tenyésztésével ez időszerint szakszerűen nem foglalkozik senki.

Szemlélődésünket a magyar-alföldi marhák körül kezdetjük, melynél nemcsak a kiállított collectiók mint teljes egészek, hanem az egyes példányok egyen-egyen is elragadhatják figyelmünket. Akár a collectiókat, akár az egyes példányokat bírálgatjuk, bizony nehéz eldönteni, hogy melyik tenyészet a legjobb.

A testformák korrektsége, a test tömege, nagysága, a kiegyenlítetttség színben és formában olyan, hogy válogatás nélkül mintául szolgálhatna. Helyel-közzel némi változottság észlelhető a fejel szélessége és a szarvak állása körül, melyekre nézve, a mint tapasztaltuk, még az alföldi nagytenyésztők között is eltérők a nézetek. Mi ott, a hol egyébként a test maga jól fejlődött, formás és hibátlan s úgy a

szin, mint egyéb jellegző tulajdonságok iránt különösebb kívánni valók nem merülnek fel, a szarv alakulási eltéréseket bizonyos határon belül nem kifogásoljuk. Az, hogy felfelé álló villás szarva vagy széjjel álló csákó szarva van-e valamelyik magyar alföldi vagy magyar-erdélyi marhának, keveset nyom a latban akkor, ha egyébként a testalakulások jók és a fajtajelleg kifejeződése kifogás alá nem esik.

A mi pedig a testalakulások és a fejlődés iránt támasztott követeléseket illeti, úgy találtuk, hogy abban az erdélyiek és az alföldi gazdák nézetei között nincsen eltérés. A küllemtani ismeretek mai fejlettsége mellett a csak némileg tájékozott gazda is tisztában van azzal, hogy mit nevezhetünk jó testalakulásnak. A testarányok mérlegelése, a csontozat és izmosság megbírálása csak egy tekintet dolga; a részletezésnél azonban már sokféle ágazhatnak a nézetek. Részünkről azonban itt sem tapasztaltunk nagyobb véleménybeli eltéréseket, de az feltűnt, hogy egy testrésze, t. i. a mar alakulására általában nem fordítunk annyi figyelmet, a mennyit ez a testrésze a m.-erdélyi szürke marhánál megkövetel.

A nyugoti marha törzsének hossznegyszegű alakja lebegvén szemünk előtt mintának, mindenki az egyenes hátvonalat, hosszú egyenes fart stb. keresi és a legtöbben beleolvasztják a hátvonalba a mar és nyak felső vonalát is, hclott a mi szürke marhánknál éppen ezen testrésznek sajátos alakulásán alapszik a jó igavonó képesség.

Nem lehet feladatomban ezen testrésze helyes alakulásainak magyarázgatása, másrészt nem akartam, hogy említés nélkül maradjon ez az észleletem, melynek nyilvánítása után, lehet, hogy mások is figyelmesek lesznek erre a kérdésre és észre fogják venni, hogy a mar alakulását ez időszerint csakugyan kevés figyelemre méltatjuk. Ebben a tekintetben

tehát a bírálatoknál el kell térnünk a nyugoti mintától és speciális magyar minta után kell indulnunk.

A tenyészcél a magyar alföldi marhákat tenyésztő gulyákban a jó, edzett igavonó állatok növelése, melyhez itt-ott a fejlődés gyorsítása és a test tömegének növelése, mint láttuk, sikerrel csatoltatott. Ezekben a gulyákban fejérről, tejtermelésről természetesen nincsen szó, elég, ha a tehén évenként egy jó borjut fölnevel. Szemmel látható azonban, hogy ez a gulyabeli marha ilyen állapotában nem a kis gazda s még kevésbé a parasztgazda marhája, mert az ilyen állású gazdának tej kell, a mivel pótolhassa háztartásának szükségleteit; ő nincsen és talán soha sem lesz abban a helyzetben, hogy külön tejelő, külön igavonó és talán külön hizó marhát állítson az istállójába. Az e téren mutatkozó szükségleten tehát úgy segít a kis gazda, a hogy tud és mit tudna egyebet, minthogy, a hol csak hozzáférhet, keresztezi, korcsosítja a kezén levő szürke anyagot mindenféle fajtájú tarkamarhával cél és irány nélkül. Az is áll ugyan, hogy az alföldi kis gazdák kezén is találhatók jól tejelő szürke tehének, mert az érintett gulyákból kiszivárgó anyag egy részénél szintén elég tág a tejér arra, hogy kisebb igényeket kielégítsen.

Ezeket látva teljes mértékben osztom azon nézeteket, hogy a köztenyésztésben más célok után is kell törekedni, mint a milyenek után a gulyabeli tenyésztők törekszenek.

Ezeket így általánosságban felemlítvén, magunkra nézve némi következtetést is vonhatnánk le, annyiban, hogy a népkezen lévő erdélyi jellegű magyar marha egyik kiváló vonása máris a jobb tejelés és talán nem tévedek, ha ennek tulajdonítom azon örvendetes tény, mely szerint néhány év óta csak a kolozsvári állomáson, több száz darab erdélyi jellegű kisborjas tehén lesz feladva, a bihar- és szilágyme-

gyei vásárokon való további eladás végett. Ez az anyag tehát folyton szivárog tőlünk a királyhágón tulra, a hol lehet, hogy megtalálja a maga mesterét, a ki megformálja belőle azt a közép alakú szürke marhát, a melyre a kisgazdának nálunk égető szüksége van; azt t. i. a melyik helyes test-alakulások mellett jó igavonó, elég gyorsan fejlődő és középszerűen tejel. Legyen tehát nálunk is ez a cél lehetőleg jól kidomborítva.

A kiállított anyag részletes birálatára sem időnk, sem terünk, sem képességünk nincsen, éppen ezért csak általánosságban említjük meg, hogy a bemutatott 763 magyar alföldi marhánál az egyöntetűség — egyes példányok kivételével — meglepő volt, a mi ezen marha tenyésztőinek szakértelmét és intelligenciáját ékesen bizonyítja. Fájdalom, hogy a hazarészünkből kiállított 111 darab marhánál ez a jeles tulajdonság — a kiegyenlítetttség — nem domborodott eléggé ki. Nekünk tehát, még sok tenni valónk lesz itthon, ha a látottakból meritett tanulságokat komolyan akarjuk hasznosítani.

A nyugati fajták között három fő-csoport domborodott hatalmasan elő. a) simmenthali; b) A pinzgauai és d) A borzderesek (ober és unter innthal montafon) Hazarészünkből az „Erdélyi szász gazdasági egyesület“ a nagyszebeni, nagycsüri, nagydisznódi, segesvári és brassói tenyészegyesületek és még néhány szeben- és brassó megyei község jelent meg 100 darab jó pinzgauai marhával. Csak egy hajszálon múlt, hogy hazarészünkből a tarka marha nagyobb számban nem versenyzett mint az ősi szürkemarha. Azt pedig döntsék el mások, hogy vajjon tenyésztettség tekintetében, milyen viszony áll fenn nálunk a szóban lévő fajták között.

Az „Erdélyi Gazdasági Egylet“ által kiállított 12 drb. részint mokány, részint csiki busákból álló tehén csoport

igen érdekes képet nyújtott a mi hegyi marháinkról. Ezek az igénytelen kis testű állatok több alföldi tenyésztőnél keltették fel a figyelmet aziránt, hogy tejtermelés czéljából ez az anyag akár tisztán akár megfelelő borzderessel keresztezve mint külön csoport tenyésztés és gondozás tárgyát képezze. Mindenesetre óhajtandó volna, ha ez irányban első sorban is hazarészünkben talán az állam által segítendő vagy egyenesen fenntartandó havasi tejgazdaságban tételnék megbízható módon kísérlet, mint azt a bosznia és hercegovinai országos kormány az ott levő riskákkal már sikeresen folytatta.

Meg kell még emlékeznem, a bivalakról, melyek közül a legkiválóbb példányok hazarészünkéből Gróf Bánffy György, Br. Jósika Gábor és a fogarasi m. kir. ménesbirtok tenyészetéből kerültek ki. Számra kevés (48 drb.) volt ez az osztály és mint a bírálat rendjén meggyőződünk, ma már nem igen hajlandók gazdáink országos jelentőséget tulajdonítani a bivaltenyésztésnek. Ez a nagybirtokosok és a nagybirtokokat belterjesen műveltető gazdák szempontjából lehet, hogy így van, de a köznép igényei mások és hazarészünkben kiterjedt területeket találunk, melyeken a népnek egyedüli mótorra, megélhetésének, boldogulásának egyedüli biztosítója a bival. Ezekben a helyeken még igen sokáig talán kiszámíthatlan ideig nélkülözhetlen lesz a bival s mivel az ország tulajdonképpen egyes részekből áll és vannak vidékek a hol a gazdák a mi szürke marháinkat is feleslegesnek, nélkülözhetőnek tartják, per analogiám, a szürke marhától is meg lehetne tagadni az országos jelentőséget.

Mi tehát nem osztjuk a bivaltenyésztés jelentőségét kisebbítő nézeteket, sőt ellenkezőleg sajnáljuk, hogy ezen osztály legkiválóbb képviselője a zentelki collectió, megfelelő méltatásban nem részesülhetett.

Terünk nem engedi, hogy a kitüntetésben és jutalomban részesült tenyésztők hosszú névsorát közreadjuk, ép ezért csak hazarészünk kiállítóiról emlékezünk meg.

Igy: díszoklevéllel lett kitüntetve Gróf Wass Béla, mezőzáhi uradalmából kiállított remek tehenei és kiválóan jó bikáiért. Milleniumi nagy éremmel lettek kitüntetve: a) az erdélyi róm. kath. status radnóthi; b) Lázár János szászmáthéi; c) Br. Jósika Gábor szamosfalvi és d) Sperker Ferencz szent-demeteri tenyészete.

A két utóbbi közül előbbi különös tekintettel *a tejelési képesség öregbítéséért*, utóbbi pedig *a gyorsabb fejlődés és hizalmasság fokozásáért*.

A bivalak csoportjában milleniumi nagy éremmel lett kitüntetve Gróf Bánffy György zentelki tenyészete és kiállítási éremmel a Báró Jósika Gábor szamosfalvi tenyészete.

Közreműködési éremmel lettek kitüntetve: Gönczy Mihály, Balla Pál és Deák Ignác radnóthi uradalmi intéző, Málnássy Ferencz, a kolozsi állami gulyatelep intézője és Gróf De Lamotte Arthur, mint a fogarasi ménésuradalom intézője.

Egészben véve a kiállításon látottak és tapasztaltak megnyugtatóan szolgálhatnak a legnagyobb követeléssel szemben is. Hiányok természetesen itt is-ott is észlelhetők voltak, de ezeken könnyű lesz segíteni, csak a dolgok és események elfogulatlan megítélésétől és a felismert hiányok és szükségletek elosztásának talán kissé nehéz munkájától ne idegenkedjünk.

j.—

A budapesti tenyészlőkiállítás.

Ötödikén d. e. 10 órakor nyitotta meg a földmivelésügyi miniszter a tenyészlőkiállítás igen tanulságosan csoportosított gyűjteményét, mely hű képét adja hazánk lótenyésztése jelenlegi állapotának és következtetést enged vonni a jövőre is. Nem érzem magam hivatottnak kellőleg méltatni az összegyűjtött anyagot, a mi a bi-

ráló-bizottságnak is, melyben hazarészünk több kitünő szakértője is részt vett, bizonyára igen nehéz munkát adott.

Mindössze azon másfél nap alatt nyert inpresszioimnak óhajtom halvány képét ecsetelni gazdatársaim előtt, a melyeket az emlitettem idő alatt ott nyerhetni szerencsém volt. Hogy ezen kép tökéletes nem lehet, abban igazat fognak adni nekem mindazok, a kik szintén szemtanui voltak a tenyészlőkiállításnak, a melyet méltatni, vagy elképzelni majdnem lehetetlen, csak látva lehetett azt igazán élvezni.

Összesen 854 darab tenyészlő lett bejelentve, a mely tekintélyes számból mintegy 810 darab tényleg meg is jelent. Az egész anyag három főcsoportba volt beosztva a következőleg: I. Nagyobb földbirtokosok ménesei. II. Állami ménesei. III. Népesei.

I.

Az első főcsoport anyaga vérszerinti származás tekintetéből hat alcsoportra oszlik, u. m.: 1. Angol telivérek. 2. Angol félvérek. 3. Arabs véredek. 4. Lipiczaiak. 5. Ügetők. 6. Nehéz igások.

1. Az angol telivér tenyésztés 2 tenyésztővel és 5 darab lóval volt képviselve. Pejacscevic János és Festetich Tassiló grófok híres méneseiből, melyek már oly sok dicsőséget arattak a gyepen a magyar telivér tenyésztésnek.

2. Az angol félvérek osztályában mintegy 33 tenyésztő állított ki, köztük hazarészünk néhány híresebb ménese is prezentáltván, mint a Bánffy Ernő br. borsai, Bánffy Albert br. választói és a Gerendy Ákos sövényfalvi újabb (1880) tenyésztete. Nagyobb számban állítottak még ki félvéreket Festetich Tassiló, Szapáry Gyula grófok, kitünt továbbá Trauttenberg Frigyes br. gyönyörű sárga collectioja, a Zirczi apátság pej-ménese, Döry Jenő és József tenyésztetei, melyekből különösen az utóbbinak egy éves Ara II. nevű 157 cm. magas pej csikója keltett általános feltűnést. Végre nem hagyhatom említés nélkül a Vojnich családok pompás collectióját sem. Szintén e csoportban helyeztetett el Szabadka város gyűjteményes kiállítása Gidrán és Nonius-mének után nevelve, mely anyag kitünő voltát semmi sem bizonyítja fényesebben, mint azon körülmény, hogy Bács megye évi kivitele mintegy 5—6000 darab lóra tehető, 16 tenyésztő vett ezen alosztályban, 22 darab nagyobb fajta kitünő kocsi-lóval.

3. Ezen alcsoportban állottak az arabs véredek 10 tenyésztő által kiállítva, melyek közül első helyen említendő Miklós Ödön alacskai fekete ménese, volt ezek között a remek állatok között 2 darab bessarábiai importált kancza, melyek 15 éves éves koruk daczára, oly gyönyörű testalkattal bírnak, hogy bátran szolgálhat-

nának akár szobormintául is. Itt talákoztam három erdélyi székely-arabs tenyésztettel, az Orbán Ottó br., Illés Lajos és Kovács Dénesével, kik közül az első tűnt ki különösen. Nagyobb számban állítottak még ki arabsokat Rédl Béla br. és Apponyi Sándor gr. Almácssy Imre gr. pedig igen jól sikerült angol-arabsokat mutatott be.

4. Ezután következtek a lipiczaiak, melyek igen szépen voltak képviselve 6 tenyésztő által, kik közül kitűntek Jankovics Bésán Elemér kettősbe és ötösbe bemutatott csödörei, továbbá említésre méltók a Dégenfeld, Májláth grófok és Tüköry Alajos szép collectiói. Valamennyi tenyészetben uralkodó szín a szürke és egy fajtánál sem oly jellegzetes a forma, sőt a járás egyöntetűsége is, mint a lipiczaiaknál, a mely fajtának bizonyára előkelő szerep fog jutni hazánk jövő lótenyésztésében, azt hiszem ez a fajta van hivatva megvetni alapját a magyar gyors és kitartó jukkereknek. (???)

5. Az ötödik alcsoportot az ügetők töltötték be, a mely fajta úgy látszik még nem részesül hazánkban kellő méltatásban. Mindössze 2 tenyésztő vett részt, Liphay Guidó amerikai és orosz ügetőkkel, kinek 6000 forintos Frances Alexander nevű ménje a nagy hőségben kifejtett bamulatos szép ügetés után guttaütés következtében elhullott szemünk láttára. Károlyi László gr. angol félvér és amerikai ügető után nevelt egy éves keresztezéseket mutatott be.

6. Bezárta a nagytenyésztők kiállítását Jankovics B. Gyula nóri vérű és Wahrmann Ernő br. brabanti származású hatalmas, nehéz ígás lovaival.

II.

A második főcsoportot a ménesbirtokok és méntelepek tenyészanyaga töltötte ki a következő sorrendben: Kisbér angol teli- és félvérekkel, Mezőhegyes kitűnő és ma már constáns fajta számba menő Gidrán, Furioso és Noni is családjaival, Bábolna festői szépségű arabs teli- és félvéreivel, végül Fogaras a lipiczaiakkal. Ezután következett a 18 m. kir. méntelep 32 csödörből összeállított elragadó gyűjteményes kiállítása. Már maga ez az egy csoport oly érdekes és tanulságos volt, hogy annak méltatása kívül esik egy hevenyészett cikk keretén, ezért nem is óhajtok e pontnál tovább időzni, csak azt említem, hogy igen sikerült eszme volt e csoporttal párhuzamosan bemutatni a Mezőhegyes-vidéki Békés és Csanád megyékre kiterjedő népies tenyészirányt, a melynek anyaga élénken demonstrálta azon bámulatos kedvező hatást, mit az említettem ménes e vidék loállományára gyakorolt.

Bezárja ezen csoportot a kisbéri ardeni vértű ígáslótenyésztés gyűjteményes kiállítása, 9 darab hatalmas mén, kancza 3 és 2 éve-sekből összeállítva, melyeknél jellegzetes a pej színezet.

III.

Végül nézzünk át a harmadik csoportba, a mely méltán képezheti a magyar lótenyésztés büszkeségét. Népies tenyésztésnek neveztetett ez a csoport, de tényleg nem az anyagra vonatkozik ezen elnevezés, hanem azon derék emberekre, a kik azt megvalósították s kik a magyar nép fiai.

Találkozunk e csoportban lépten-nyomon oly magas vérben tenyésztett angol és arabs félvérekkel, a melyek díszére válnának akármelyik főuri ménesnek is. Remek collectio ez, a melyért a legnagyobb elismerés illeti úgy a derék kiállítókat, mint azon szakférfiakat, kiknek sikerült azt így összeállítani. Lehetetlenség volna megállanom minden egyes tenyésztőnél, hiszen csak díjat mintegy 150 magyarországi és 50 boszniai tenyésztő nyert. Tehát csak röviden végzek velük. Leginkább kitüntek Debreczen városa Nonius tenyésztésével, melynek kiválóbb egyedei Babos 7 éves kancza, Annika szopós csikója és Fortuna 3 éves mén, remek az öt ménből összeállított fogat, a mely a hodoló díszmenetben is részt vett.

Hódmezővásárhely sem maradhat említetlenül, a honnan 15 kis tenyésztő vett részt, köztük Meszlényi Mihály, kinek Mirza nevű kanczája a juryt bámulatra ragadta és így következtek sorban remeknél remekebb állatokkal Szathmár, Fehér, Heves, Somogy, Győr, Baranya, Veszprém, Sopron stb. megyék tömegesebb és még 10-12 vármegye kevesebb számú állatokkal.

Külön kell megemlítenem Torontál-vármegyét, a mely közel 40 darabot mutatott be és úgy találom, hogy sem anyag, sem jószág, sem egyöntetűség tekintetében nem versenyezhet vele egy megye sem (? Sz.) Az ősananyag nyugati származása, a mely angol és Nonius vérrrel keverve egy oly kitünő hámos és hintós lóállománynak vetette meg alapját, a mely ritkítja párját a maga nemében.

Ha egy általános pillantást vetünk Magyarország lótenyésztésére, constatálhatjuk, hogy a millennaris évben az uralkodó tenyészirány az angol félvér és a Nonius.

Végül igen megragadó volt a bosnia és hercegovinai lókiállítás is, igazán bámulatos, hogy mit tudott ott produkálni alig 1¹/₂ évtized alatt a jól megfontolt és szakértelemmel vezetett tenyésztés, ott áll az ősi anyag mellett az új generatio, a réginek minden jó tulajdonságait bírván, de e mellett formában megszépülve és vérben megnevesítve.

Ezzel végére jutottam volna szerény referádámnak, igen szép, nagyszerű volt minden, de nem mondhatom, hogy némi keserűséget nem hoztam magammal a lókiállításról. Eltekintve az említettem nagy tenyésztőktől, Erdély mindössze 5 darab udvarhelymegyei kanczával volt képviselve, bejelentve volt ugyan több is, de csak

5 jelent meg. Tehát szomorú valóság az, hogy hazarészünk lótenyésztése hanyatlik, bebizonyította ezt az ezredéves kiállítás is. De ne buslakodjunk most e felett a mikor mindenki örül, hanem bizunk a költő szavaiba: »Majd jönni fog ha jönni kell« stb. és nekem erős meggyőződés, hogy lótenyésztésünk felvirágzásában nem kis része lesz az Erdélyi Gazdasági Egyesületnek, a mely már is tett üdvös lépéseket ez irányban a fogarasi ménes ügyében s bizonyára jövőben sem fog elmulasztani egy alkalmat sem, melylyel lótenyésztésünk ügyét előbbre viheti.

Szász István.

Tervezet Hunyadvármegye szarvasmarhatenyésztésének emelésére.

Tekintettel Hunyadvármegye nagy kiterjedésére, talajfelületi, magassági, termékenységi és éghajlati viszonyainak, lakossága műveltségi fejlődöttségének különbözőségére, legyen szabad nagyjában ezen különböző viszonyokat érintenem, mielőtt magára feladatombra térnék át.

I. Felületi és magassági viszonyok.

Hunyadvármegyét három különböző természetű, a felület és az emelkedettségénél fogva különböző osztályba, különböző tenyésztési vidékre osztom fel:

1. *A lapályos* részre, mely áll a Maros völgyéből, a Sztrigy völgyéből Magyar-Brettyéig és a Cserna völgyéből Vajda-Hunyadig. Ezekon kívül ide számítom a hátszegi fensik egy némely községét.

2. *A középmagas hegységre*, a mely magába foglalja a Maros jobb partján fekvő egész területet, a vajda-hunyadi járás, a dévai járás, a maros-illyei járás és a szászvárosi járás hegyes vidékeit, kivéven a keleti havasos vidéket (a kudsiri havasokat) és a hátszegi járás Hunyad felé eső részét.

3. *A havasra*, mely ismét a petrozsényi járást, a puji járást, a hátszegi járás déli részét és a szászvárosi járás keleti részét foglalja magába.

II. Éghajlati viszonyok.

A lapályvidék enyhe, többnyire száraz, hó nélküli telekkel, szeles tavaszokkal, száraz nyarakkal, hosszú enyhé őszi időjárással bír.

A középmagas hegyvidék valamivel csapadékdúsabb, valamivel zordabb, de egészben véve ugyanazon jelleggel bír.

A havas vidék május előtt ritkán nyílik és ekkor is csak az alantibb hegységekben nyílik meg; szeptember közepén túl pedig nem legelhető. A magasabb hegységek csapadékban többnyire gazdagok s már a fenyvesek zónájába tartozók.

A lapály minden gazdasági magvak és takarmány-növények számára alkalmas, áradásoknak kitett, de nem mocsáros talaj.

A középhegység sovány, részben erdős, de igen nagy részben már letarolt s szakadásokban bővelkedő talaj. A déli oldalak takarmányszegények, völgyei keskenyek, de elég jó fűvet teremnek.

A havasok jó havasi fűvet teremnek és nagyobbára legelőnek, kisebb mértékben kaszálónak is használatnak.

III. A nép gazdasági fejlettsége és mellékfoglalkozása.

Majdnem az egész vármegyében a lakosság gazdaságilag elmaradott, újítások iránt idegenkedő. A völgyekben a nép marháját szereti, gondozza, jó marhára sokat tart, azt istállózza és jól táplálja.

A középmagas hegységben a nép főfoglalkozása a bányászat; gazdálkodás és állattenyésztésre kevés gondot fordít, nem gondozza, nem táplálja kellőleg marháját. Egy része a völgyekbe jár le napszámoskodni.

A havas lakója aránylag sok marhát tart ugyan, de azt sem jól nem gondozza, sem jól nem táplálja; télen át többnyire a szabadban telet a marha s a hőről eszi meg az odaszórt kevés takarmányt.

IV. A meglevő marhafajták.

A völgyekben régebb, mint mindenütt az erdélyi részek gazdagabb vidékein, a magyar-erdélyi fajta volt elterjedve.

A völgyekből felfelé emelkedő magaslatokon ez a fajta mind kissebbedett s színben szürkébb lett, egészen a fekete színig menve. A középmagas vidék magasabb hegyei között és a havasokon majdnem hihetetlen törpévé alacsonyodott, szarvai aprók lettek, néhol a szarvtő erősen vastag maradván, néhol ellapulván, egészen eltorzultak.

A körösbányai járásban s a brádi járásban csak a legészakibb fekvésű vidéken található ez a fajta, délre egy valószínűleg nagyon régidőtől fogva tenyésző sárga, vöröses, néha tigris-szerűleg csikolt, bordás, rövid szarvu faj volt honos, mely a brádi, maros-illyei s más szomszédos járások vidékeire is elterjedt s jó tulajdonságaiért, nevezetesen jó tejelő tehetségéért szívesen szaporított: ez a riska.

Körülbelül ez lehetett jó darabig az itt levő marhaállomány képe.

Azonban Hunyadvármegyében is, mint a déli határszél hegyvidékein mindenütt, a marhát tartó gazda arra a tapasztalatra jutott, hogy a magyar-erdélyi fajta itten nem tenyész jól, növé-

sében elmarad, mert ezen a vidéken nem táplálkozik kellőleg. Rájött arra, hogy ezen fajta tartása mellett a versenyt nem állhatja ki az erdélyi részek termékenyebb vidékein tenyésztett hasonfajú marháival, nevezetesen nem a mezőségi marháival.

Ennélfogva egyes kísérletek tétettek községek és birtokosok által, anélkül azonban, hogy nagyobb eredmények érettek volna el, akár a magyar-erdélyi mezőségi bikák, akár a nyugati fajtájuknak behozatala által. Igen, mert a kísérletek szórványosan tétettek és minden rendszert nélkülöztek, nevezetesen a nyugati fajtáknál a fajta többször változtatott.

Az első rendszeres nemesítési kísérleteket a szászok kezdték meg. Azonban a nyugati fajtákkal megkezdett keresztezési kísérletnél sem az apaállatok, sem a fajták nem lettek kellőleg megválasztva. Az első import ugyanis a hollandi fajta volt, mely sem éghajlatunk nagy változásait nem állotta ki, sem takarmányunkkal nem elégedett meg, sem mint keresztezési anyag honi fajtánkra nem vált be.

Ezen importált hollandiak, ámbár akkor megyénkhez közel még csak Szászvároson léteztek, szórványosan a szomszédos községekben hagytak nyomokat s így még a magasabb vidékre is beoltattak. BCU Cluj / Central University Library Cluj

A hollandi import csakhamar megszűnván, más nyugati fajta kezdett itt túlsúlyra emelkedni s tért hódítani és pedig aránylag gyorsan, ugysis mint tiszta vérben üzött tenyésztés, ugysis mint keresztezési anyag. Ez a nyugati fajta a pinzgau volt, mely nemesak a termékenyebb lapályon terjedt, hanem a középhegyek egy nagy részén is — sőt a havas vidék lakottabb részein is.

Mielőtt azonban a pinzgau terjedni kezdett volna, az első nemesítési kísérleteket birtokosok és községek a magyar-erdélyi fajtával kezdték meg.

Teheneket vásároltak a Küküllő mentéről, a Mezőségről, sőt még Mezőhegyesről is, bikákat hoztak a tehennel együtt, bikákat vásároltak azután különböző helyekről, de sajnos, az eredmény mindig csak visszaesés volt.

A tordai bikatelep több rendbeli bikát adott a megyének, de mindig a vásárló elégedetlenségére ütött ki a kísérlet.

Középhegységeink és havasaink igen nagy ellenszenvvel fogadták a tordai bikatelep nagy testű bikáit s valóban nem ok nélkül: az utódok torzszülöttek lettek, hosszú, nagyszarvu, vékony lábu, vékony testű törpék; a tehének a borjuzás alatt nagy számban pusztultak el, sőt a párosodás alatt is sok tehén lett nyomorékká.

Magok a bikák is megsínylették — még a téres helyeken is — a hazájokban megszokott dús legelőt, a hegyeken pedig egészen lesóványodtak, vagy a meredek oldalakon elpusztultak.

1879-ben vagy 80-ban Barcsay Kálmán alispán 14 db. allgauri bikát hozott a megyébe. Nagy mohósággal kapkodták el ezeket a bikákat a községek, nevezetesen a hegyi községek szerették meg ezt a fajtát. Nem tudom mely községekbe lettek kiosztva, csak annyit tudok, hogy kapott egyet Maros-Solymos, egyet N.-Rápolyt és tán egyet Demsus. Az eredmény valóban meglepő volt.

Nemcsak az első ivadék lett jobb, szebb, hanem daczára annak, hogy ezen fajta -- pedig a nép most is folyton kéri ezt -- azóta többé megyénkbe nem jött — még most is meglátszik ezen három község és vidéke marhaállományán.

Miután a pinzgauri fajta nagyobb mennyiségben hozatott be az erdélyi részekbe, a magyar-erdélyi fajtával tett kísérletek pedig teljességgel nem sikerültek sem a lapályosabb helyeken, sem a hegyes vidékeken és havasokon, végül minthogy pinzgaurival tett keresztezési kísérletek több jó eredményt mutattak fel, több rendbeli import eszközöltetett a puji, a maros-illyei, a körösbányai és a petrozsényi járásokba is.

A nép általában véve eleinte nagy ellenszenvvel, majdnem akkorával fogadta a tárka-marhát, mint előbb a magyar-erdélyi fajtát. Miután azonban a keresztezési kísérletek mind jobb és jobb eredményeket mutattak fel, ma már a nép maga is kéri a pinzgauri bikákat s egyes vidékek kivételével ezen tenyészirány meg is látszik az utódokon.

A magyar-erdélyi fajta tenyésztése ma már a megyében határozottan háttérbe szorult, még ott is, a hol némi kilátással a haladásra lehetne folytatni. De háttérbe kellett szorulnia azon okból, mivel a nyugati fajták és korcsaik gyorsabban fejlődnek, jobban hiznak, keresettebbek a piacon, jobban fizettetnek s végül mivel a megyében igavonásra is épp oly jól* használatnak, mint a honi fajta.

A megye hegyesebb vidékein csak elvétve található magyar-erdélyi fajta tenyészmarha, a havasokon pedig sehol.

A havasokon a nép még mindig nagyon idegenkedik mindentől, mi az ő kis mokányától eltér.** Pedig legnagyobb mértékben rászorult ez a vidék arra, hogy marhatenyésztését valahogyan emeljék. Szívosan daczol ez a nép mindennel, a mi őt

* ?

** Sokszor az ösztön jobb vezető a kombinációnál. Nem lehetetlen, hogy ott és olyan gondozással más fajta sohasem fog megélni. Abból az ősi fajta-hoz való ragaszkodásból mi is tanulhatnánk sokat, igen sokat! . . .

Szerk.

megszokott egykedvű tétlenségéből és gondtalanságából kivenni igyekszik.

Bikáik, melyeket a vizsgákra elővezetnek, alig nagyobbak egy jókora kosnál, soványak, elcsenevészettek és fejlődésükben teljesen el vannak maradva.

Idegenkednek a nagy erdélyi bikáktól, idegenkednek a tarkáktól s idegenkednek különösen azon gondolattól, hogy marhájukat, nevezetesen bikákat gondozni kellessék.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a vármegye területén, a havast kivéve, a marhaállomány nem egyöntetű; sőt még a havasokra is felhatott ma már a nyugati vér.

Megközelítőleg ilyen arányban lehetnek a megye területén a különböző fajták elterjedve kerekszámokban:

1. magyar-erdélyi fajta	2500
2. mokány és riska	29000
3. nyugati tisztán	2000
4. nyugati korcs	8500
összesen	42000

Riska és mokány 66%, nyugati korcsok 20%, a más 14% majdnem egyenletesen oszlik meg a magyar és nyugati fajták között.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hogy a körülmények ilyen állásban helyes volna-e visszatérni akarni a magyar-erdélyi fajta tenyésztésére, még akkor is, ha ezen faj tenyésztése vidékünkön, megyénkben eddigelé tűrhetőleg sikerült volna is? Azt hiszem, kimondhatom feleletül jó lelkiismerettel azt, hogy nem, hanem gondoskodni szükséges arról, hogy mely fajta legyen az, vagy jobban: mely fajták legyenek azok, a melyekkel a nemesítés és tenyésztés, marhatenyésztésünk fejlesztése legelőnyösebben, legrövidebb idő alatt legsikeresebben lenne eszközölhető.

Közbevetőleg megemlítem azt, hogy ha 100 drb tehénre veszünk egy bikát, akkor is már 420 drb bikára van a vármegyének szüksége, ezt az arányt pedig kissé csekélynek tartom. Csekélynek főképen azért, mivel a fedezettési idény alatt — a mely nagyobbára a nyári hónapokra esik — a bika a tehenekkel együtt legelőre kell járjon, tehát erőtakarmányt nem kaphat.

80 darabra véve fel egy bikát, 525 bikára volna szükség, ebből pedig nincsen meg csak 169, tehát 356 bika hiányzik jelenleg a megyében.

És ezek sem olyanok, a melyek a mértéket egészen megütnék, mert tekintettel kellett lennünk arra, hogy ha a kiválasztásnál teljes szigorral járunk el, akkor alig marad a további szaporulat fentartására apaállat.

V. A marhatenyésztés további fejlesztése és a bikák mikénti beszerzésének módozata.

A nélkül, hogy a jóváhagyandó bikatartási szabályrendeletben, a járási bizottságok részére fentartott jogot sérteni, vagy a járási mezőgazdasági bizottságok véleményét előzetesen befolyásolni akarnám, szükségesnek tartom tisztán egyéni nezetemet és meggyőződésemet a választandó fajtákra nézve elmondani.

Ott, a hol a magyar fajta még meg van, a hol a nyugati nagyobb fajták tenyésztését megkezdtették, a járási mezőgazdasági bizottságok meg fogják találni a helyes irányt arra nézve, hogy tenyésztésök irányát merre tereljék. Sokkal nehezebb a kérdés megoldása ott, a hol a mokány és riska van otthon.

Nehéz azért, mert ezen fajta, a mint már említettem, egészen el van esve, a nép épp ezen vidéken nem szeret gondot fordítani marhájára, rosszul táplálja és nem istállózza. De nehéz azért is, mivel minden rendszertől, minden újítástól fél és idegenkedik; képes saját jól tudott kárával a neki nem tetsző bikát elpusztítani, csakhogy a reá háramló kötelesség teljesítése alól meneküljön.

És éppen ez a segélyre leginkább reá szorult, legtehetetlenebb, legelmaradottabb vidék az, mely a szarvasmarhatenyésztésre leginkább reá van utalva.

Kiválasztás útján nemesíteni fel ebből a fajtából apaállatot, hosszú időt igényelne, nagy szakavatottságot kívánna és csakis folytonos utánjárás útján lehetne az alkalmas borjakat feltalálni és a legszigorubb kényszer útján azokat illőképen felnevelni.

Mindazonáltal ezt sem látom teljesen kizártnak a nemesítési teendők sorából. Hogy azonban gyorsan, legalább gyorsabban éressék a cél el, már felnemesített fajta által kell a munkát megkezdeni és ezen fajtával leendő vérfrissítés útján a tenyésztést folyton emelni.

Ehez azonban olyan fajtát kell választani, a mely ellen a nép kifogást nem tesz, a mely az ő jelenlegi szarvasmarhájához legtalálóbbr.

Ilyen fajtát mást nem képzelhetek, mint a borzderest.

Ezen fajta akár a világosabb, akár a sötétebbekből való, saját marhájához hasonló lévén, a nép által nem kifogásoltatik s fejalkotásának eltérésétől eltekintve, ehhez mindenként hasonló s mint zord vidékeken honos fajta, nem kényes.

Én tehát a borzderes fajtának engedném át a petrozsényi járást, a puji járásnak felsőbb falvait, a hátszegi járásból a bukovai körjegyzőséget és az attól fekvő egész éjszaki erdős részt, Pancsinesd-Lindzsínától nyugatra, a vajda-hunyadi járás és marosillyei járások azon részét, mely a Lindzsina, Erdőhát, Sztregonya-

kosesdi vonaltól nyugatra, illetve délre terül el; a körösbányai járás, a bradi és algyógyi járásokban az Obersa-Bulzsed-Blezsény-Dupepiatra-Porkura-Balra-kurpenyi vonaltól éjszakra.

A középhegyek többi községeiben a pinzgauai fajta jól megfelel; a völgyben a nyugatiak közül valamely nagyobb fajta, például a simmenthali.

Áttérek a bikaszükséglet fedezésére.

Arra egyelőre gondolni sem lehet, hogy az egész bikaszükséglet teljes mértékben és megfelelő minőségben azonnal fedezhető legyen. A ki erre kényszeritené a községeket, az a vármegye végpusztulására törekednék.

Még arra is, hogy a bikaszükséglet rendre fedeztessék, okvetlen szüksége van a vármegyének állami segílyre. Ha az állam nem segílyezi a vármegyét, akkor szarvasmarhatenyésztése végkép elsűlyed.

De ha az államtól várunk és kérünk segílyt, bizonyos garanciákat kell nyujtanunk arra nézve, hogy a nyujtott segíly nem oknélküli kidobott pénz.

Mindenek előtt tehát elkerülhetetlen, hogy a községekben gondoskodva legyen helyről, a hol a bikák rendesen elhelyeztet-hessenek, módról, hogy rendesen gondoztassanak és tartassanak. Gondoskodni kell tehát mindezen kellékek előállításának költségeiről s azon biztosítékról, hogy a teendők pontosan teljesítettni is fognak.

A kis községeket egymás között csoportosítani kell, vagy ezeket nagyobb közelfekvő községekhez bikatartás tekintetében csatolni.

Ezután meghatározandó a veendő bika fajtája, a tehenekhez mérten pedig annak nagysága és azok száma.

Csak midőn mindezekről már gondoskova van, mikor mindez biztositva van, csak akkor lehet kérni az államsegélyt.

A kormány két úton segílyhetne a vármegye ezen égető szükségén.

1. Az által, ha a bikaszükséglet részbeni fedezése céljából a birtokában levő bikák közül a lehető legtöbbet nagyon kedvezményes áron, sőt ingyen a községek között leendő kiosztás végett átengedné a vármegyének, a kedvezményes áron adottak árát legalább 5 évre öt, egy-egy éves részletben és kamatmentesen engedélyezné.

Ugyanekkor az algyógyi földmives iskola bikateleppé volna átváltoztatandó és pedig azon fajtákból, a melyek tartása a vármegye területén el van határozva és a fajták arányában, a honnan a bikaszükséglet továbbra fedeztethessék.

Az ingyen adott bikák nem képeznék a község tulajdonát, hanem ha a kiselejtezés szüksége beáll, azon esetben a járási mezőgazdasági bizottság egy kiküldöttsége és a közigazgatási előadó által eladatnék, az ára pedig szarvasmarha tenyésztési alap czímen a megye pénztárában kezeltetnék és csak bika-vásárlásra lenne fordítható.

2. Ha a segélyezés ezen módját a kormány magára nézve igen terhelőnek tartaná, azon esetben a másik mód az volna, hogy legalább 10 éven át, évenként részesítse a vármegyét 3000 frt segélyben, melyet legalább február havában folyósítana,

Ezen összeg szarvasmarha tenyésztési állami segélyalap czímen a megyei pénztárban elhelyeztetvén, tétessék könnyen hozzáférhetővé, azon okból, hogy a kínálókozó alkalom ne szalasztassék el az időt rabló alakíasság által.

Ezen pénzből magánosoktól, háztól és vásáron vásároljanak az állami állatorvos a megye közigazgatási előadójával annyi bikát, a mennyit épen kapnak és bocsássák azokat a megszorult községek rendelkezésére.

Gazdagabb községek a bikákat azon árban veszik át, a mennyibe kerültek és fizetik készpénzzel az alapnak. Az alispán a mezőgazdasági bizottsággal egyetértve engedélyezhetne egyes községeknek fizetési haladékokat és részletfizetést, de mindig csak az átadási és valamely őszi hó napjáig, legjobban novemb. végéig.

Szegényebb községeknek a bika kiadatnék használatra. A használatért tartani, gondozni volnának kötelesek és felelnének oly kárért, a mely gondatlanság következménye.

A közigazgatási előadó és az állami állatorvos mint vásárlók a mezőgazdasági bizottságnak eljárásukról havonként jelentést tenni, a pénzről pedig elszámolni kötelesek lennének.

A földművelésügyi ministeriumnak a mezőgazdasági bizottság a jelentés és számadás egy példányát átvizsgálás után, megjegyzéseivel ellátva, havonként felküldené, ezen felül pedig a miniszterium az eljárást saját közegei által ellenőriztethetné is.

Meg vagyok győződve arról, hogy daczára legjobb igyekezetemnek, előterjesztésem hiányos, hogy nem öleli föl az összes teendőket; ép azért kérem a tisztelt mezőgazdasági bizottságot és minden egyes tagját, hogy ezen fontos kérdést tanulmányozva, hiányait pótolni sziveskedjék, hogy ezen fontos teendőre vonatkozólag a leghelyesebb adatok s módozatok jussanak az e felett döntő miniszteriumhoz, hogy a teendő iránt kellőleg tájékozthassa magát.

Kun István,

k. g. e.

A magyar földmivvelésügyi ministerium.*

»Nem csodálkozhatunk különben, hogy Magyarországon ilyen felfordult viszonyok vannak, sőt természetesnek találjuk. Alkotmányos korszakunk kezdetétől mindjárt ferde irányban indultunk az anyagi és mezőgazdasági téren is. Az egyedül üdvözítő, mindenhez értő s mindenre képesítő tudománynak a jogi egyetem képesítése állapított meg, ezért közhivatalainkat, különösen a nemzet szellemi és anyagi vezetésére hivatott ministeriumokat s főleg a földmivvelési szakministeriumot, csekély kivétellel csak is jogászok, azok is az egyoldalú jogi képesítés alapján töltik meg; olyan jogászok, a kik a búzát a rozstól s a zabtól megkülönböztetni nem tudják, kik mezőgazdasági szaktanulmányokkal nem bírnak, az ország mezőgazdasági viszonyait az életben nem ismerik, annál kevésbé a nemzet magasabb gazdasági érdekeit, s ezen egyébként kedves urak, tömegesen ülnek a ministeriumban s kedélyesen intézik az ország legvitálisabb gazdasági ügyeit, legtöbbször épen a gazdasági szempontok érvényesítése nélkül; könnyen vállalkoznak ezen jogászaink évekre kiterjedő közgazdasági szerződések megkötésére; a legfontosabb anyagi kérdéseknek más országok kormányaival való együttes megoldására és irányítására. Mindezeknek szomorú eredményeit tapasztaljuk azon áldatlan helyzet súlyában, mely ma a külföldi versenynek megerősítésével s Ausztriával való kiegyezéssel nyakunkba zudult, míg saját terményeinknek, juhainknak és marháinknak állandó kivitelét még Ausztriában sem tudták biztosítani, annyival kevésbé a külföldre útjukat s kivitelüket megnyitni, mely helyzeten ma csak újabb áldozatok árán látszik segíteni.

Óriási veszteségek érték mezőgazdaságunkat ezek miatt. Ausztria kormánya számtalanszor használta ki saját előnyére a közös eljárás czimén a ministeriumokban ült jogászainknak a mezőgazdaság terén mutatkozó gyengeségét. Németország nem is vette komolyan a vámszerződéseknel feltételeinket, a mint ezt már előbb szemlél-

* Átvesszük e fejezetet a „Magyar Gazdák Szemléje“ májusi számának „Gazdasági válság és a búza árhanyatlása Magyarországon“ czimű folytatásos cikkéből, mint olyan részt, mely legáltalában jellemzi mezőgazdaság-ügyünk jelen helyzetét.

hetővé tettem s kiküldötteink érdekeinket megvédeni absolute nem tudták. Románia s Szerbia a polyáiban levő kis állam is erősebbnek, képesebbnek bizonyult, mert buzáját s marháját, disznóját szabadon, nagy tömegekben hozhatja be Magyarországra s különösen Bécsbe, s a mi viszonzást adott, a tények bizonyítják, hogy az is mind csak Ausztriának használ. Oroszország is bátran hozhatja be hozzánk nyers terményeit, de mi sem bort, még gyümölcsöt sem vihetünk drága fiskális vámjainak megfizetése nélkül.

Mindezen okok igen nagy mértékben idézték elő mai gazdasági válságunkat. És azok, kik itten e téren a nemzeti vagyon megőrzését elmulasztották, semmi felelőséggel nem tartoznak senkinek.

Egyébiránt nem kell többet kiemelni ezen viszonyoknak kellő megvilágítására, mint csupán azt, hogy Magyarország kereskedelem-, ipar- és földmivelésügyi ministeriumának hosszu éveken át olyan jogász volt, mondhatni akkor mindenható államtitkára s az vezette közgazdasági politikáját ezen országnak, a ki mezőgazdaságunknak nyílt ellenese s ma is a merkantil irány s tábor egyik vezére.

Még mindenki élénken emlékezhet vissza, hogy soká — igen soká — önálló földmivelésügyi ministeriumunk sem volt s hogy ennek az ipar- és kereskedelemügyi ministeriumtól való elkülönítéseért és önállóan való felállításáért, mily hosszu időn át kellett küzdeni a gazdáknak. És mikor fel is állították, akkor is hibás alapon szervezték, minek nem kis szerepe van mai válságunk káros következményeiben, mit tetéz az is, hogy épen a földmivelési ministerium idáig, a mint az állami költségvetések igazolják, csupán statisza szerepre volt utalva olyan országban, a hol minden csak a mezőgazdaságon nyugszik s minden csak a mezőgazdák sorsán fordul meg.

Mindenkor szivesen gondolunk vissza boldogult Kemény Gábor báróra, mint földmivelési miniszterre, kit bár élczlapjaink folyton élczeltek, a mi az akkori szereplését közgazdaságunknak igen jellemzően világítja meg, mégis elismeréssel kell mezőgazdaságunk iránti jóakarátát itten is kiemelni, mert érdeméül tudjuk be, hogy azon szerény összegekkel is, melyeket rendelkezésére bocsátottak, egyszerre a valódi bajokon óhajtott segíteni s mert jóakarata több

volt a befektethető összegeknél; a gazdasági fellendülés, az újabb erők kifejlesztése terén sok helyütt megindult, de hogy állandó s nagyobb eredményei nem maradtak, annak oka ismét csak a pénzeszközök hiánya volt.

Földmivvelésügyi ministereinknek működését leginkább az bénította meg, hogy pénzügyministereink a szükséges összegeket tőlük idáig megvonták s azokat a minimumra leszorították, vagy egyenesen megtagadták.

Igy fejlődni s fejleszteni nem lehet az ország közgazdaságát. •
M. G. Sz.

KISSEBB SZAKKÖZLEMÉNYEK.

Az orrmányos répabogár az erdélyi részekben még nem pusztítja a répavetésekét ez idő szerint. Felső-Magyarországon azonban már is nagy károkat okoznak a répabogarak s irtásuk sok gondnal és borzasztó költséggel terheli a gazdákat. Mindenféle módját megpróbálták már, az irtásnak és legjobbnak a bogarakat elpusztító valamely folyadékkal való permetezés bizonyult. Most csak az a kérdés, hogy miféle szerből készítsék a folyadékot, melyik hat a legbiztosabban s e mellett melyik a legolcsóbb? A »Gazdasági Lapok« 1896. 23-ik számának érdekes közleménye szerint a gr. Breuner-féle zelizi uradalom zeliz pusztai intézője *Moravék János* által *Chlorbarium*-ból készített permetező folyadék meglepő gyorsasággal öli meg a répabogarakat. *Moravék* bebizonyította a »Gazd. Lapok« írójának, hogy holdanként 80 kr.-nál nem kerül többre a szükséges folyadék. A chlorbarium mm. 13 frt 50 kr.; egy holdra 1 1/2 hl. folyadék szükséges és egy munkás naponként 1 1/2 holdat tud meglocsolni. A chlorbarium olyan, mint konyhasó, vízben könnyen oldható és legzélyszerűbb, ha 100 liter vízben 3 k. oldunk fel belőle, tehát 3% -os oldatot készítünk. Embernek, állatnak nem árt és a növényrészeket nem támadja meg. sz.

A sörárpa aratására vonatkozólag figyelemre méltó, a mit Dr. P. Thiel ír a »*Fühlings landw. Zeitung*« 1896-6-ik számában. Arra törekedjünk, hogy sörárpa szép világos színű legyen, ha azonban az időjárás kedvezőtlené miatt árpa sötétebb színű lett, ügyeljünk, hogy legalább egyenlő színű legyen. Ügyelni kell

továbbá arra, hogy lábán érjen meg a szem, mert érés előtt aratva rendekben *gyorsan szárad, üvéges* lesz a szem törése, ez pedig hiba a sörárpánál. Akkor fogjunk az aratáshoz, a mikor a szemek *teljes érése megkezdődik*; ha pedig nem nagy a learatandó terület, illetőleg ha nagy erővel dolgozva, hamar bevégezhetjük az aratást, várjuk be míg teljesen megérett valamennyi szem, a mikor a kalászok már lekonyulni *kezdenek*. Ha esős idő lenne akkor a mikor ez bekövetkezik, bevárjuk a szemek túlérését, mely esetben a kalászok már mind lekonyultak és csüngenek. Ekként járva el, kissé sötétebb színű leend ugyan árpánk, de legalább egyenlően szinezett lesz, a mi nagy előny. A learatott árpát azonnal kévékbe kötjük, feltéve, hogy nem vetettünk herét közéje. Nem szabad azonban nagy kévéket kötni, melyek későn száradnának ki. A rendekben fekvő árpa színe hamarabb romlik kedvezőtlen időjárás esetén. Igaz ugyan, hogy kévékbe kötve később szárad, mint ha rendekben fekszik, később hordható be tehát, de az nem határoz, ha arról van szó, hogy jó; szép színű árpát kapjunk; »lassan, de jól«, ez legyen jelszavunk. BCU Cluj / Central University Library Cluj sz.

Az istálló deszinficiálása száj- és körömfájás után. Lefolyt száj- és körömfájás után az istállónak a legradikálisabb deszinficiálása az, hogyha forró luggal minden részt megmosunk és aztán chlormészből készült tejjel (10⁰/₁₀₀-os) minden részt, a falakat és a jászlakat is bemeszeljük. A trágyát gondosan távolítsuk el, seperjük ki az istállót jól és a földjét is alaposan öntözzük meg chlormész-tejjel. Ilyen módon a fertőző hatástól az istállót teljesen megszabadítottuk.

LEVELEK.

Kendertermesztésünk.

Igen tisztelt Szerkesztő úr! Az »Erdélyi Gazda« 3-ik számának »Szerkesztői üzenetei« között »Olvasóinknak« czímen felhívást intézett a lap olvasóihoz, mondanának véleményt az erdélyi kendertermesztés meghiusultának okairól, lehetővé tételének módjairól és hasznosságáról.

Legnagyobb örömmel teszek eleget e felhívásnak, mert nem tehetem azt, hogy a kendertermelésre vonatkozólag megjegyzéseimet lehetőleg röviden meg ne tegyem és adataimmal a nyilvánosság terén a közönség érdekének ne szolgáljak. Igazán szívesen teszem,

annál is inkább, mivel a múlt évben szemmel kísértem vármegyénkben a kendertermelést, sőt magam is kísérletképen termeltem.

A múlt évben megkeresést kapott Háromszék vármegye Br. Rudnyánszki József, a szegedi kenderfonógyár részvénytársaság elnökétől, melyben kötelezi magát, ha a vármegye 400 k. hold kender-t 5 évig kötelezőleg termel, a megye egy alkalmas pontján gyárat létesíteni és a kender-t metermázsánként szárított állapotban, a szárítás után közvetlen, áztatás nélkül 2—2 frt 30 kron beváltani.

Tekintve a mostani nehéz agrár viszonyokat, a gabonaárak nagymérvű árcsökkenését, a megye gazdasági bizottsága hozsánnával fogadta e felhívást, igazán mindent elkövetett a kendertermelés érdekében, hogy a kívánt quantum kötelezőleg termeltessek. Hozatott a termeléshez előírt olasz kendermagot és azt ki is osztatta a termelendő birtokosok között kilóját 30 kron a beváltás után fizetve.

A birtokosság is kapott az alkalmon, bele is ment a kendertermelésbe, 300 k. holdon jóval felül kötelezőleg és ugyanannyit majdnem kísérletezőképpen termelt.

A kenderfonógyár nem tudni mi okból — késedelmeskedett a termény beváltásával, a legjobban hallgatott. E miatt a kóró kiszáritása után a termelők között a legnagyobb zavar uralkodott, nem volt a ki a terményt beváltsa, egyik termelő a másiktól tudakozta, ki, hol és mikor fogja beváltani, zaklatták az előjáróságot, gazdabizottságot, gazd. előadót, de biztosat senki nem válaszolhatott s a miatt a termelők jobbrésze elvesztve minden reményt a beváltásra, megunva a bizonytalan helyzetet, az idő előrehaladottsága miatt a terményt elkészítette és saját céljaira használta fel, ha ugyan felhasználhatta. A kender kórója nagy volt s éppen a miatt durva minőség vált belőle. Mi a kender-t, a mit a ház számára termelünk, még egyszer oly tömötten vetjük, mint a hogy a kenderfonógyár előírja, hogy annál vékonyabb kórót nyerjünk és kenderünk finomabb szálu legyen. Én magam is a gyár számára kísérletképpen termelt kender-t a késedelmeskedés miatt a ház számára elkészítettem, de oly durva szálu minőség vált belőle, hogy nem használhattam s kénytelen voltam Brassóban feliben felcserélni finomabb minőségűvel. A hogy értésültem, mások is követték példámat és finomabb minőségűvel felibe kicserélték.

Nagy későre életjelt adott magáról a szegedi kenderfonógyár is, Árkos község mellett állított egy beváltó raktárt, a hol a maradékat be is váltották; nem is említve a tisztátalanság czimen levont $\frac{1}{10}$ -ot, *de még a termény árát*, a mint *Beccásy Imre* dálnoki birtokostól tudom, *a mai napig sem* fizették ki.

Az ilyen eljárások teljesen elvették a háromszéki gazdák ken-

dertermelési kedvét, ugyannyira, hogy vajmi kevesen ha termelnek jövőre a gyár részére kenderet.

Itt a kenderet a kiadott utasítás szerint termeltük és elég szép is volt szálába, daczára az abnormális időjárásnak, mert $4\frac{1}{2}$, sőt 5 méter magas kóró is volt helyenként, a mit a sepsiszentgyörgyi őszi terménykiállítás fényesen igazolt, de házi szövésnél, a gyér vetés miatt vastaggyá fejlődött kóró durva fonalat adván, alig használható.

En az alábbiakban a Beczásy Imre dálnoki birtokostól beszerzett adatokat közlöm, mivel ő a termését a szegedi kenderfonógyárnak szolgáltatta be.

Ő a kenderét folyó melletti humuszban, gazdag réti áradmányi talajban termelte s az abnormális időjárás miatt közepes termést ért el. Termelt 3 kat. holdon és lett nettó 80 métermázsa kender kórója teljesen kiszáritott állapotban.

Az elért tiszta jövedelem kiszámítására álljanak a következő adatok:

A gazdasági bizottság által hozatott olasz kendermag (a mag elhozatalát nem számítva fel) 90 kiló à 30 kr.	27	ft.
Kétszeri szántás, boronálás, hengerezés és vetés	20	ft.
Aratás és első kötözés költsége	50	ft.
Második kötözés, lombozás és rakodás	12	ft.
Dálnokból árkosi raktárhoz való szállítás költsége 8 szer- kér à 2 ft	16	ft.
Adó	2	ft.
Föld tőke-kamatja	48	ft.

Összes költség: 175 ft.

Kellene hogy fizessenek minden levonás nélkül a tiszta, ki-
tűnően kiszáritott kóróért 184 frtot.

Igy tehát összes bevétel lenne 184 ft.

Ebből levonva az összes kiadásokat 175 ft, marad

tiszta haszon 3 k. hold után 9 ft o. érték-
ben, esik tehát egy k. holdra a kendertermelés után tiszta jövede-
lem 3 ft, a mi nagyon csekély haszonnak mondható olyan talaj
mellett.

Legnagyobb baj nálunk a nagyobb termelésnél a kender le-
aratása, mert a tarlója kemény és éles lévén, a munkásoknak láb-
belijét egy nap alatt is kihaszogatja, szétrongyolja s a miatt 2-szeres
napdíj mellett sem lehet munkást hozzá találni; az említett birto-
kos is csak kényszerhez nyulása által tudta letakaríttatni, mert még
a hétszamosai sem akarták az aratást folytatni mindaddig, míg ki
nem adta rendeletbe nekik, hogy a ki kenderet aratni nem megy,

azt azonnal a lakásából kiteszi az utcára és csakis annak köszönheti, hogy idejében le bírta aratni.

A géppel való learatás is nehézséggel jár, alig lehet a kés szélességének felével vágatni, mert a kender-kóró magas lévén, a gépen tömődik, erős volta miatt igen nagy igás erőt kíván s a miatt a gép is ki van téve romlásnak, de még az igavonó állat lábait is összeszurkálja, megscbzi, nemkülönben a mellette levő cselednek is.

Nagy hátránya a kendertermelésnek még az is, hogy az összes termés eladódik, semmi hulladék sem marad belőle a gazdaságnak, a mi pótolná a talajnak a tőle elvont részeit, a talajerőt.

Ezek volnának a meghiusulásnak okai.

A kendertermelés lehetővé tételének módja lenne:

1-ör- A szegedi kenderfonó-gyár viselkednék a termelőkkel szemben méltányosan, idejében tenne eleget ígéréteinek, váltaná be a kender-kórót a kiszáradás után azonnal és

2-or fizetné ki azt idejében, nem pedig mint a jelenben teszi, hogy a mai napig sem fizette ki.

3-or. Adják meg a magyarországi árakat, a hogy Mezőhegyesről átvesszik, 2 frt, 50 kron, sőt még ott a pozdorját is visszaszolgáltatják alomnak. Az erdélyi kender minősége pedig nyilatkozatok szerint nem gyengébb a magyarországi kendernél.

4 er. Ígéretök szerint állítanának fel áztatókat és gyártelepet és szolgáltatnák vissza a termelőknek a pozdorját.

Ily feltételek mellett kevés haszon mellett is nagyobb lendületet nyerne a kendertermelés, de ha a mult évi metodust követi a gyár, bizony vajmi kevés birtokos fog termelni a gyár részére kendert.

D. Hadnagy Vince.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tudomásúl.** Az „Erdélyi Gazdasági Egylet“ tagjai részére több nagy czég és szövetkezet nagyobb % kedvezményeket nyújt a szükségletok beszerzésénél. Gépek, magvak, műtrágyák, permetező anyagok stb. mind nagy megtakarítással szerezhetők be egyletünk útján. Figyelmeztetjük ezért gazdatársainkat, hogy megkeresésükre minden szükségletük beszerzésénél készséggel szolgál utbagazítással az egylet titkári hivatala.

— **Pályázati hirdetés.** A kolozs-monostori m. kir. gazdasági tanintézet igazgatósága a tanintézet konviktusában az 1896/7 tanévben betöltendő öt állami alapítványi ösztöndíjas (ingyenes) helyre ezennel pályázatot hirdet. Ezek a helyek a tanintézetbe belépő 15-ös éves hallgatóknak vannak első sorban fentartva. Ezen helyeket az alapítvány értelmében kizárólag csak az erdélyrészi megyékben (a tulajdonképeni erdélyi megyékben s a volt »kapcsolt részekben«, azaz a volt Kraszna-, Közép-Szolnok- és Zarándmegyékben és Kővárvidéken) született, iskolai tanulmányaikat sikerrel végzett, vagyontalan ifjak nyerhetik el. Az ösztöndíj áll: teljes élelmi ellátásból, az intézetben lakás, fűtés és világításból, ingyenes ágynemüekből és ezek mosatásából, betegség esetén ingyenes gyógykezelésből. Az ezen helyekért való bélyegmentes folyamodványokhoz melléklendő: 1. Iskolai bizonyítvány legalább 6 gymnasiumi, reáliskolai, vagy polgári iskolai osztályról, vagy a kereskedelmi iskola (akadémia) végbizonyítványa. A kik több osztályt végeztek, vagy érettségi vizsgát tettek, előnyben részesülnek. 2. Keresztelő levél a születési hely s betöltött 16 éves kor igazolására. 3. Szegénységi bizonyítvány. 4. Orvosi bizonyítvány az egészséges, ép testalkat s a himlő ellen való védoltás igazolására. 5. Szülői vagy gyámi nyilatkozat arról, hogy a folyamodó részére a félévi 10 fjt tandíjat, a félévi 5 fjt konviktusdíjat, az 5 fjt biztosítékot, 2 fjt félévi olvasótermi díjat leteszik s neki a szükséges kézi kerti eszközöket megszerzik (4 fjt érték) és a folyamodó egyéb szükségleteiről (taneszközök, ruházatról) kellőleg gondoskodnak. A folyamodványokat f. évi július hó 15-éig a m. kir. gazdasági tanintézet igazgatóságához Kolozs-Monostoron, posta ugyanott, kell benyújtani. A tanintézetre künlakó hallgatók is fölvetetnek s számukra a beiratkozási határidő folyó évi október hó 1—8-ig tart. Az intézeti »Szabályzatokat« kívánatra megküldi az igazgatóság Kolozs-Monostor, 1896. május hó 15-én. *Vörös Sándor*, kir. tanácsos, igazgató.

— „Az Erdélyi Gazdasági Egylet egy éve“ czímen ez évben először nagyobb és részletesebb évkönyvben számolt be mult évi működéséről az erdélyi Gazdasági Egylet. A több ívre terjedő munkát egyletünk iránt érdeklődő gazdatársainknak — kívánatra ingyen és bérmentve küldi meg a titkári hivatal.

— **Ingyen könyvek.** Egyletünk irodájában a alább felsorolt könyvek és füzetekből több felesleges példány lévén, a titkári hivatal kívánatra ingyen és bérmentve küld azokból egyletünk tagjainak és más érdeklődőknek is.

1. Az erdélyi szarvasmarmarha tenyésztés feladatai. *Egán Edictől.*

2. Törvényjavaslat-tervezet a gazdasági cselédekről. *Tallian Bélától.*
3. Ugyanannak indokolása. *T. B.*
4. Törvényjavaslat ugyanarról és indokolás. *Dr. Csillag Gyulától.*
5. Törvényjavaslat a munkások és cselédek sorsának biztosításáról. *Tallian Bélától.*
6. Észrevételek ugyanarra. *Dr. Csillag Gyulától.*
7. Zálogba tett Magyarország. — Politikai tanulm *Bernát Istvántól.*
8. A búza ára; az árcsökkenés igazi oka; A orvoslás módja. Közgazdasági tanulmány. *Bernát Istvántól.*
9. Blankó-Termingeschäfte in Getreide. *Dr. Ruhlant Gusztávtól.*
10. A takarékoság örömei. *Dr. Bernát Istvántól.*
11. A szövetkezeti törvény reformja. *Bernát Istvántól.*
12. A kereskedelmi törvény szövetkezetekre vonatkozó szakaszainak magyarázata, *Iff. Hollán Sándortól.*
13. A hitelszövetkezetek haszna s az alakítás módja. *Bernát István.*
14. Néptanítók és a szövetkezés. *Szijgyártó Alberttől.*
15. Gyöngék és erősek. *Ivánkovics János.*
16. A kisiparról. *Bernát Istvántól.*
17. A cukorrépa termelés vezérplána. *Szemere Hubától.*
18. Az «Erdélyi Gazda» 1896. évi tárcza-naptára a műtrágyázás és gyümölcsbor és pálinka főzés bő leírásával. *Tokaji Lászlótól.*
19. A szőlő peronospora betegsége. *Linhart Gy. és Mczey Gyulától.*
20. A műtrágyák alkalmazása. *H. Gotthard Sándortól.*
21. A mezőség kopárainak befásítása. *Fekete Lajostól.*
22. A törvényes főhibákról és a kezességről. *Reich Alberttől.*
23. Jelentés Magyarország selyemtenyészéséről és selyemiparáról. *Az ország selyemteny. felügyelőségétől.*
24. Az «Erd. Gazd. Egylet» állattenyésztési szakosztályának működése 1882—1889-ig. *Dr. Szentkirályi Akostól.*
25. Az «Erdélyi Gazdasági Egylet» egy éve. 1895. *Tokaji Lászlótól.*
26. Gépek és eszközök az Egyesült államokban. *Loosy Adolftól.*
27. Az «Erdélyi Gazdasági Egylet» Monographiája. *Vinály Henrikától.*
28. Néhány szerény szó, erdélyi magyar szarvasmarha tenyésztésünk érdekében. *Sperker Ferencztől.*
29. Az «Erdélyi Gazda» Monographiája. *Tokaji Lászlótól.*
30. Iparosaink Szövetkezése. *Bernát Istvántól.*

Ezen műveknek beszerzése és ingyen kiosztása tanúságot tesz arról, hogy egyletünk a szakismeretek minél szélesebb körben való terjesztését egyik legkomolyabb feladatának tekinti. Különösen is figyelmébe ajánljuk olvasóinknak *Dr. Bernát Istvánnak* 7., 8., 10. és 13. sz. alatti műveit, melyekben — nehéz gazdasági helyzetünk javítását czélozva — nagy horderejű és követendő irányu eszméket találunk.

Kinevezés. A földmivelésügyi m. kir. minister *Tuba* Lajos kolozsmonostori gazdasági tanintézeti tanárt a mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1893. évi XXIII. t. cz. alapján alakított kolozsvári állandó borvizsgáló szakértő-bizottság tagjává nevezte ki.

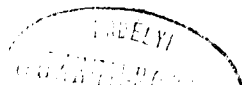
— **A vetések állása** és hazarészünk mezőgazdasági állapota június hónap elején az állandó gazdasági tudósítóktól beérkezett jelentések szerint a következő volt: Május hónap második felében sem volt ugyan legkedvezőbb az időjárás, mindazáltal a növényzet elég kedvezően fejlődött. Néhol az esőzések hatása alatt ugy az őszi, mint a tavaszi növényzet jól előrehaladt, nagyrészt azonban a szárazság és hőség miatt kissé hanyatlott. A szárazság leginkább Szolnok-Doboka, Maros-Torda és Besztercze-Naszód vármegyékre terjedt ki. A *búza* általában középszerűek; néhol ugyan 8—9 mm. termés hozamot is remélnék a gazdák — de azért vannak oly vármegyék is, a hol a várható termés hozam a rendes középterméshez viszonyítva csak 70—80 százalék. A várható búzatermés átlaga ez időszertint katasztrális holdanként körülbelül 6₅ métermázsára tehető. — A *rosszal* bevetett terület változatlan, szemben a múlt évi területtel, ámbár ez év tavaszán előfordult fagykárak miatt alighanem csökkent. A várható átlagos termés körülbelül 6₅ métermázsára tehető kat. holdankint. Az *őszi árpa* terméskilátások, miután a téli fagy sokat kipusztított a vetésekből, egyáltalában csak kevés kivétellel kielégítőek, őszi árpából csak közepes termésre van kilátás. Az őszinél jelentékenyen jobban áll a tavaszi, kivéve természetesen azokat a vármegyéket, a hol a szárazság miatt a vegetáció nem képes előrehaladni. A várható átlagos termést pedig kat. holdankint 5—6 métermázsára becsülhetjük. A *sabból* kat. holdankint várható terméseredmény a begyűlt adatok szerint 7—7₅ métermázsára tehető, vagyis a terméskilátások kedvezőbbek, mint a múlt éviéek voltak. A *kukoricza* kielégítően áll, a szárazság némely helyen azonban annyira tönkre tette, hogy újra kellett vetni. Országos esőre nagy szüksége volna főleg a kukoriczának, a melynek kapálása és részben a töltögetése is erősen visszamaradt. — A *szőlő* az egész országban jól fakadt, de a huzamosabb ideig tartó hűvös és szeles tavaszi időjárás, továbbá a dér és fagy is sok kárt

okozott a friss és korai hajtásokban; utóbb férgesek is mutatkoztak több helyen, most meg a peronoszpóra is jelentkezik, ez utóbbi ellen azonban sok helyen védekeznek. A tavalyihoz hasonló nagy termés távolról sem remélhető. A *csukorrépa* jól tartja magát s ha esőt kap, szép termés várható. *Takarmány* általában gyenge; réti széna kevés; szűk takarmányesztendő előtt állunk.

— **Állást keres** egy Kolozs-Monostoron jelesen végzett, nyolcz évi gyakorlattal bíró 30 éves gazdatiszt. Czimét kívánatra közli a szerkesztőség.

— **Gyümölestermésünk.** Ha a cserebogarak nem tesznek nagy pusztítást s az időjárás továbbra is kedvező marad, úgy az idén évek óta nem tapasztalt nagy gyümölcsstermésünk lesz. Ez idő szerint a késői gyümölcsfélék, de a korai meggy, cseresznye, szilva, alma, körte és szamócafélék is általában véve jól állanak s ha továbbra elemi csapás nem éri a gyümölcsöt, jó termést fognak adni.

— **A nemzetközi gazdakongresszus,** melyet a földművelésügyi miniszter rendez, szeptember 17-20. napjain lesz. A kongresszus szakosztályokban fog tárgyalni. A kongresszus tárgya a gabona árhanatlásának okait kutatni s a segítő eszközöket keresni. A tárgyalás három szakosztályban történik; az I. szakosztály a termelés, a II. a kereskedelem és közlekedésügy, a III. a vám- és hitelügy kérdéseit tárgyalja. A kongresszus tagjai lesznek: 1. A meghívott külföldi kormányok és testületek, valamint egyes meghívott szakemberek. 2. Az érdekelt magyar miniszteriumok kiküldött képviselői. 3. A magyar tudományos akadémia, az országos magyar gazdasági egyesület, az erdélyi gazdasági egylet, az országos gazdakongresszus, vidéki gazdasági egyesületek és más testületek kiküldöttei; a székes-főváros, a magyar közgazdasági társaság képviselői. 4. A földművelésügyi miniszter által meghívott tagok. — A kongresszus hivatalos nyelve a magyar; azonban tekintettel annak nemzetközi jellegére, a tagok a főbb európai nyelvek bármelyikén előterjeszhetik munkálataikat és szólhatnak az üléseken. A szakosztályi ülések határozatait a záró ülésen magyar, francia, német és angol nyelven fogják kihirdetni. — A tagoknak joguk van az összes ülésekben részt venni, felszólalni és szavazni, előadásokat tartani, mi iránt a kongresszust megelőzőleg kiadandó napirend határozatai irányadóak. A tagok a kongresszusi kiadványokat ingyen kapják, az országos kiállításba a kongresszus tartama alatt szabad bemenetet nyernek és a főváros közintézményeit ingyen tekinthetik meg. A kongresszusi disz- és szaküléseken érdeklődők is megjelenhetnek, de föl nem szólhatnak és szavazatuk nincs. — A kongresszus végrehajtó Bizottságának elnöke *Darányi, Ignác* földművelésügyi

miniszter, másodelnökei *Dessewffy* Aurél gr. és *Bedő* Albert. Tagok: *Biró* Tamás min. osztálytanácsos, a kereskedelemügyi miniszterium képviselőjében, *Gaal* Jenő dr., a Magyar Közgazdasági Társaság kiküldöttje, *Jekelfatussy* József dr., mint az országos statisztikai hivatal igazgatója, *Károlyi* Sándor gr., az O. M. G. E. kiküldöttje, *Kovácsy* Sándor dr. és *Krisztinkovich* Ede min. osztálytanácsosok a földművelésügyi miniszterium részéről, *Mataska* Alajos tanácsnok a főváros képviselőjében, *Podmaniczky* Géza br., a magyar tudományos Akadémia képviselőjében, *Popovics* Sándor dr. miniszteri tanácsos a pénzügyminiszterium képviselőjében, *Rakovszky* István, az állami számvéviszék elnöke, a III. országos gazdakongresszus végrehajtó-bizottságának kiküldöttje, *Rodiczky* Jenő dr. kongresszusi főtitkár és a végrehajtó-bizottság előadója, ifj. *Széchenyi* Imre gr. az O. M. G. E. kiküldöttje, *Szell* Ignác belügyminiszteri államtitkár a belügyminiszterium képviselőjében. Egyetünk képviselőjében *Gr. Bánffy* György, *Vörös* Sándor és *Tokaji* László titkár fognak a kongresszuson megjelenni.

— **A földadó leszállítása Angliában** a múlt hó utolsó napjaiban az alsóház elé terjesztetett s f. hó 6—7-én el is fogadott javaslat szerint mielőbb ténynyé válik. Nagyon figyelmet érdemlő rendszabályról, az adónak 50%-kal való leszállításáról van szó. Az a tény, hogy e javaslatot az alsóház rövid vita után 177 szóra rugó óriási többséggel fogadta el, mutatja, milyen hathatósan működik az a fiatal agrárpárt, mely Winchelsen lord vezetése alatt a múlt évi választásoknál lépett föl először mint politikai tényező. Azt a fáradságot és kiadást, melybe az angol gazdáknak e szervezkedés került, mily sokszorosan visszatéríti az az egyetlen rendszabály, melyet rövid harcz után ügyük jogos voltára támaszkodva kivívtak. Pedig ezt maga a kormány sem tartja még olyannak, mely egymagában segítne a gazdasági válságon.

— **Margarin hamisítás.** A berlini bíróságnál a napokban egy oly mintamargarint mutattak be, mely emberi és állati csontokból készült és Königsbergből került oda. A gyáros azzal van vádolva, hogy emberi és állati csontokból kisajtolta a zsiradékot és margarint vaját gyártott belőle. Azt mondják, hogy a bíróság kezei közt van egy emberi kéz, mely abból a híres gyárból került elő. Maradjunk csak a mi régi vajunknál!

— **Közleményeink** egy jó része tárgyhalmoz miatt következő számunkra maradt.

1896. május havi állat és állati nyerstermény-forgalmunk Románia, Szerbia és Bulgáriával.*

Behozatalunk Romániából a határszéli belépő állomásokon:

68	drb	ökör.
79	»	bika.
127	»	tehén.
178	»	fiatalmarha.
274	»	borjú.
30070	»	juh, kecske.
13200	»	bárány és gödölye.
51	»	ló.
26	»	csikó.
24	»	öszvér és szamár.
977	kg.	marhabőr.
100	»	borjubőr.
16959	»	juh-, kecskebőr.
11146	»	bárány- és gödölyebőr
5	»	lóbőr.
215152	»	nyershús.
4	»	faggyu.
681	»	túró.
20653	»	tehén-, nyúl-, kecs- keszőr.
997	»	disznóbőr.
3	»	ágytollú.
8513	»	belek és hólyagok.
57	»	szarv, pata, köröm.
51820	»	gyapju.
3687	»	rongy.

Kivitelünk Romániába:

8	drb.	ökör.
2	»	bika.
49	»	tehén.
11	»	fiatalmarha.
37	»	borjú.
746	»	ló.
505	kg.	fagygyu.
488	»	disznóbőr.
545	»	belek, hólyagok.

Behozatalunk Bulgáriából:

1565	drb	ökör.
22	»	bika.
33	»	tehén.
6	»	ló.
11623	kgr.	marhabőr.
35594	kg.	juh- és kecskebőr.
227330	kg.	bárány- s gödölyebőr
372	»	nyulbőr.
90	»	vadbőr.
1466710	»	nyershús.
133	»	szalonna.
11421	»	zsir.
966	»	szőr.
2443	»	disznóbőr.
2262	»	belek és hólyagok.
20099	»	csont.
17080	»	bőrhulladék.
5424	»	rongy.

Kivitelünk Bulgáriába:

5	kgr.	juh-, kecskebőr.
3	»	vaj.

Behozatalunk Szerbiából:

21	drb	ökör.
100	»	bárány és gödölye.
5777	kgr.	nyershús.

Kivitelünk Szerbiába:

7	drb	tehén.
25	»	ló.
1	»	csikó.
1	»	öszvér.
1	»	bival.
76	kgr.	tej.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K A. Ismervé lapunkat, nem lesz nehéz rájönnie arra, hogy mit írhat nekünk. Fődolog, hogy a gyakorlati életben tapasztalt és helyesnek bizonyult dolog legyen az, a mit megír. Második feltétel: az érthető, rövid szabatos forma; harmadik: az időszerűség. Mindazt — még általánosságban is — elősorolni, a miről írni kell, nem lehet. Ezt — ha jön az alkalom — megérzi az, a ki írni akar. Más kérdés az, hogy mi, mit óhajtanánk, mire volna szükségünk. Szívesen látnánk — eredeti cikkei mellett — fordításokat, németből, esetleg francziából. Ha módjában van ilyen nyelvű szaklapokat olvasni, azokban mindig talál olyan kisebb-nagyobb szakközleményeket, melyeket — egészben vagy részben lefordítva — tanúsággal olvashatunk mi is. 1—4 nyomtatott oldalt minden számunkból szentelhetünk ilyen célra. Aztán az írói tiszteletdíj fedezné az illető lapok járatási díját. — Várjuk kéziratát! — **V. M.** Nem közölhetjük, hihetetlen dolgok vannak benne. — **F. L.** Talán beválik. — **CS. T.** Ki fogjuk húzni Nem csinálunk reklámot egy olyan lapnak, a mely rólunk soha egy sort sem írt. — **L. V.** Egy kicsit megkésztünk vele; ki olvasna most olyasmit? Eltesszük jövő tavaszra, mikor újra vetni fogunk, talán jobb reménységgel. — **P. t** Csak tessék megírni, szívesen közöljük. Tudunkkal ilyesmiről rég nem írtak szaklapjaink. — **R. O.** Természetesen, írhat oda is, ide is, a miatt nem lesz baj. — **CS. L.** Jönni fog; kérünk aktuális dolgokat. — **A. B.** Ki van szedve; jövőre jön. — **Több kéziratról jövőre.** —

Erdélyrészi vásárok jegyzéke 1896. július 1—31-ig

(NB. Ha valamely vásár ünnep- vagy vasárnapra esik, akkor a rákövetkező hétköznapon lesz megtartva. A napok a kirakó vásárok napját mutatják, a mely nap előtti 2—3 hétköznapon vannak a marhavásárok.)

2. Balázsfalva, Harasztkerék, Káson-Altiz, Mar.-Vécs, Radnót.	13. Csik-Szereda, Medgyes, Pojána.
3. Tasnád.	14. Kraszna, Soósmező.
4. Korond.	16. Szilágy-Nagyfalu.
5. A.-Csernáton, Erzsébetváros.	17. Gyergyó-Ditró.
6. Alsó-Árpás, Drág, Gyeke, M.-Lápos, Maros-Illye, Mező-Örményes.	18. Zalatna.
7. Királyfalva, Pusztá-Kamarés, Székely-Keresztur.	20. Uzdi-Szt-Péter, Zám.
8. Gyéres, Kőrösbánya, Szék.	21. Hadad.
9. Topánfalva.	22. Kovászna, Nagy-Almás.
10. Zsibó.	24. Dicső-Szt.-Márton, Gyalu, Nagy-Ida, Vajda-Kamarás
11. A.-Szopor, Borkenyes, Retteg, Rozsnyó, V.-Hunyad.	25. Kóhalom, Szamos-Ujvár.
	26. Bánffy-Hunyad, Gyulafehérvár, Parajd, Sajó-Udvarhely.
	28. Búza.

Kiadó-tulajdonos:

„Az Erdélyi Gazdasági Egylet.”

Nyomatott Gámán J. örököse könyvnyomdájában Kolozsvárt.